

გიორგი კალანდარიძე

სივრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე
-გან-თანდებულებიანი კონსტრუქციები
თანამედროვე ქართულში

თანდებულებიან კონსტრუქციათა გამოყენებას ენაში სინტაქსური თუ სემანტიკურ-სტილისტიკური თვალსაზრისით არცთუ იშვიათად გარკვეული სიძნელებები ახლავს. გამოჩნაკლისი ამ მხრივ არც -გან-თანდებულებიანი შესიტყვებებია. ფუნქციურ ცვლას (იქნება ეს მნიშვნელობის გაფართოება თუ, პირიქით, გამოყენების სფეროს შეზღუდვა, რასაც ადგილი ჰქონდა ისტორიულად და რაც ბუნებრივი და თანმხლები პროცესია ენის განვითარებისა) ისიც ემატება, რომ -გან-თანდებულები საერთო წარმომავლობის მქონე ორ ბრუნვას (ნათესაობითსა და მოქმედებითს) ერთვის და, რაც აგრეთვე არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ძველსავე ქართულში დაწყებული ფუნქციური დიფერენციაცია ამ ბრუნვებისა დღესაც გრძელდება. ეს დამატებით საზრუნავს უჩენს ენის მომხმარებელს და ფორმათა კვალიფიკაციის საკითხს სვამს ნორმატიული თვალსაზრისით.

სანამ უშუალოდ ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე გადავიდოდეთ, მოკლედ შევეხთ -გან-თანდებულის ფუნქციებსა და იმ მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც ხდება თანდებულებიანი ფორმათა რეგულირება.

სამეცნიერო ლიტერატურისა და უმაღლესი თუ საშუალო სკოლის მოქმედი სასულემძღვანელოების მიხედვით, -გან-თანდებულის სემანტიკური ფუნქციები თანამედროვე ქართულში ძირითადად ასეა წარმოდგენილი:

ნათესაობითში დასმული -გან-თანდებულებიანი სასული აღნიშნავს: ლოგიკურად მოქმედს („მე თ ვ ი ს ტ ი მ თ ა გ ა ნ უღმერთობა სოფლად დამბრალდა“ — ი. აბაშ.), მიიზებს („როცა... ცხენი შემომხედავს შ რ ო მ ი ს ა გ ა ნ წელში გადრეკილს, წინაპრების ჩემის უშრეტი ენერგია კვლავ იღვიძებს ჩემში“ — კ. გამს.); მასალას

(„პირამიდების ახლოს მთლიანი კლდისაგან გამოკვეთილია სფინქსი“ — ძვ. მსოფ. ისტ.); რაიმესაგან დაშორებას, დაცილებას, თავის დაღწევას, განთავისუფლებას („ადამიანი იდეალები-საგან გაძარცვული აღმოჩნდა“ — ზ. კაკ.)¹.

-გან-თანდებულებანი ნათესაობითისათვის ა. შანიძე კიდევ ერთ ფუნქციას ასახელებს: გამოყოფას, გამორჩევას². მასზე ქვემოთ სპეციალურად გვექნება მსჯელობა.

მოქმედებით ბრუნვაში დასმული -გან-თანდებულებანი სახელი აღნიშნავს მოქმედების საწყისს სივრცესა („კვივის სადგური-დან ზარი მეცაზეტე“ — გ. ტაბ.) და დროში („სიყრმიდან ვისმენ განუწყვეტელ მე ერთ რეკვიემს“ — ტ. ტაბ.)³.

საილუსტრაციო მასალის საზგასმული სადგურიდან, სიყრმიდან ფორმები -გან-თანდებულებანი მოქმედებითება (როგორც ცნობილია, -გან-თანდებულებანი მოქმედებითი თანამედროვე ქართულში მოსალოდნელი -(ი)თგან დაბოლოების ნაცვლად -(ი)დან დაბოლოებით არის წარმოდგენილი, რაც მორფემათა ზღვარზე ბრუნვის ნიშნისა და თანდებულის ფონეტიკური ცვლით არის შეპირობებული, კერძოდ: -(ი)თ + გან > -(ი)დ + გან > > -(ი)დან. მაგ.: სახლ-ით-გან > სახლ-იდ-გან > სახლ-იდან; წყარო-თ-გან > წყარო-დ-გან > წყარო-დან)⁴.

¹ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., 1973, გვ. 602; ა. მარტიროსოვი, თანდებული ქართულში: ივე, I, თბ., 1946, გვ. 229; ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966, გვ. 117; ა. შანიძე, ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის გრამატიკა, II ნაწილი (VII—VIII კლ. სახელმძღვანელო), მე-13 გამოც., თბ., 1976, გვ. 33—34; ივ. გიგინეიშვილი, თანდებულთა და თანდებულებანი სახელთა მართლწერა: თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, პირველი კრებული, თბ., 1970, გვ. 99; შ. კეკელია, აკ. დავითიანი, ქართული ენა, თბ., 1973, გვ. 126.

² ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, თბ., 1948, გვ. 41.

³ ა. შანიძე, გან თანდებულებანი მოქმედებითი ბრუნვის ფუნქციისათვის ძვ. ქართულში: ივე, I, თბ., 1946, გვ. 195; ა. მარტიროსოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 230—231; ლ. კვაჭაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 132—134; ივ. გიგინეიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 99; შ. კეკელია, აკ. დავითიანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 127.

⁴ Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л., 1925, გვ. 21.

-(ი)დან დაბოლოება, რომლის დამოწმება ქვემოთ არაერთგზის მოვეხილება, წმინდა ტექნიკური მოსაზრების გამო ფრაზოლების გარეშე — იდან სახით იქნება წარმოდგენილი.

ზემოთ დასახელებული მნიშვნელობები -გან თანდებულისა გენეტიურად ახლოს დგას ერთმანეთთან. ერთ ზოგად მნიშვნელობად, რომელიც ამოსავლად ივარაუდება ყველა მათგანისათვის, გამოსვლითობაა დასახელებული: ნათესაობითი ბრუნვისათვის — შინაგანი, თვისებრივი, მოქმედებითი ბრუნვისათვის — გარეგანი⁵. შინაარსობრივი დიფერენციაცია (მოქმედის, მიზეზის, მასალის, ადგილისა და დროის... მიხედვით) კომპონენტების — თანდებულისა და სახელისა და შესიტყვების მეორე წევრის სემანტიკით არის შეპირობებული. სპეციალურ ლიტერატურაში ეგვევ სემანტიკური ფაქტორი უძვეს საფუძვლად სახელთა განაწილებას ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვების მიხედვითაც, რაც, თავის მხრივ, თანდებულისა და სახელის სინტაქსურ ფუნქციასაც განსაზღვრავს. კერძოდ:

„როდის დაერთვის -გან თანდებული ნათესაობით ბრუნვას და როდის — მოქმედებითს? დამოკიდებულია ეს ზმნაზე და ზმნის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით დასმულ კითხვებზე: ვისგან? რისგან? საიდან? პირველი ორი, ცხადია, ნათესაობითს მოითხოვს, უკანასკნელი კი — მოქმედებითს: ნიჩაბი კეთდება ხისგან — კაცი ჩამოვარდა სიდან“, — ვკითხულობთ არნ. ჩიქობავას ერთ-ერთ ადრინდელ წერილში, რომელიც კონტექსტური მონაცემების მიხედვით -გან-თანდებულისა და ნათესაობითისა და მოქმედებითის ფუნქციათა გამიჯვნას ისახავს მიზნად. წერილი ნორმატიული სასიათისაა, გამოქვეყნებულია სერით „ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენისათვის“ 1934 წელს⁶. ეგვევ აზრი ავტორის სხვაგანაც აქვს განვითარებული⁷. ეს შესუდულება განიარაღებულია ა. შანიძის მიერაც⁸. აღარაფერს ვამბობთ იმ მეცნიერთა შესახებ,

⁵ ბ. ჯორბენაძე, მ. კობახიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ., 1988, გვ. 74.

⁶ არნ. ჩიქობავა, გან თანდებულის ზმარეზისათვის ნათესაობითთან და მოქმედებითთან: ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენისათვის, სახელწოდებით გამოქვეყნება, ტფილისი, 1934, გვ. 14.

⁷ არნ. ჩიქობავა, ერთი უცნობი თანდებული ახალ ქართულში: ენიმკის მოამბე, თბ., 1937, ტ. I, გვ. 55; მისივე, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I, თბ., 1950, გვ. 042.

⁸ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა (ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი), თბ., 1939, გვ. 35; მისივე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი (VII—VIII კლ. სახელმძღვ.), თბ., 1948, გვ. 40, 61—62.

რომელთაც უფრო გვიან პერიოდში მოუხდათ ამ საკითხებზე მსჯელობა.

წერილში მოწოდებული წესი ოფიციალურად დღესაც ძალაში რჩება⁹. მიღებული შეხედულების თანახმად, თანამედროვე ქართულში სახელი, რომელიც, კონტექსტიდან გამომდინარე, უპასუხებს კითხვებს ვისგან?, რისგან?, -გან-თანდებულიან ნათესაობითში დაისმის და წინადადებაში პირმიუმართავი (უბრალო) დამატების ფუნქციას ასრულებს (ზემოთ მოყვანილი მაგალითების მიხედვით ასეთი სახელებია: თვისტომთაგან, შრომისაგან, კლდისაგან, იდეალებისაგან); სახელი, რომელიც უპასუხებს კითხვებს საიდან?, რა დროიდან?, -გან-თანდებულიან მოქმედებითში დაისმის და წინადადებაში შესაბამისად ადგილისა და დროის გარემოების ფუნქციას ასრულებს (ზემოთ მოყვანილი მაგალითების მიხედვით ასეთი სახელებია: სადგურიდან, სიყრმიდან).

მაშასადამე, იმ წესის მიხედვით, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაშია შემოთავაზებული, ენის მომხმარებელი სათანადო ნეპანტიკური და სინტაქსური ანალიზის საფუძველზე ახდენს ფაქტის კვალიფიკაციას და აკეთებს არჩევანს: თბიქტურ მიმართებათა გადმოსაცემად თანდებულიან ნათესაობითს ირჩევს, ლოკალურ და დროულ მიმართებათა გადმოსაცემად — თანდებულიან მოქმედებითს (ზემოთქმულთან დაკავშირებით უკუჩვენებად არ ჩაითვლება ის ფაქტი, რომ ენის მომხმარებელთა უდიდესი ნაწილი პასიური მომხმარებელია და მზა კონსტრუქციებით სარგებლობს).

ნებისმიერ წესს, რომელიც ენაში არსებულ რეალურ კანონზომიერებებს ასახავს, უკუქმედების ძალაც აქვს — თავადაც სისტემაში მოპყავს ფაქტები და მათ მოწესრიგება-ნორმალიზაციას ემსახურება. მაგრამ კითხვის დასმის საშუალებით სახელის ფორმის შერჩევისა და კვალიფიკაციის ამ წესს, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა წესს, რომელიც არჩევანის წინაშე აყენებს ენის მომხმარებელს, გარკვეული სირთულეები ახლავს, მით უმეტეს, თუ იგი ძველებუ-

⁹ ლ. კვაპაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966, გვ. 134—135; ა. შანიძე, ი. იმნაიშვილი, ლ. კვაპაძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, მორფოლოგია (V—VI კლ. სახელმძღვანელო), თბ., 1975, გვ. 36; ა. შანიძე, ლ. კვაპაძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი (VII—VIII კლ. სახელმძღვ.), თბ., 1976, გვ. 33, 41—42; ივ. გიგინეიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 99; ლ. კვაპაძე, ქართული ენა, ნაწ. I, თბ., 1981, გვ. 166; ბ. ჯორბენაძე, შ. კობაიძე, მ. ბერიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 74.

რად ველარ მუშაობს და მისგან გადასრებს სულ უფრო და უფრო მეტად სისტემატური ხასიათი ეძლევა. ამგვარი ვითარება ახალი ქართულის შენაძენი არაა — იგი ძველსავე ქართულში დაწყებული პროცესის ლოგიკური გაგრძელებაა.

ბრუნვის ფორმათა ფუნქციური განაწილების თვალსაზრისით ისტორიულად რამდენიმე განსხვავებული ვითარება გვქონდა. ძველ ქართულში -გან-თანდებულებიან ბრუნვათაგან ძირითადი, ფუნქციურად დატვირთული ბრუნვა ნათესაობითი იყო. ამ ფორმით მრავალფეროვან ობიექტურ მიმართებებთან ერთად, ახალი ქართულისაგან განსხვავებით, ლოკალური მიმართებაც (კერძოდ, გამოხვედითობა, ანუ სივრცეში დაწყებითობა, აბლატივი) გადმოიცივმოდა. შესაბამისად, სათანადო კონტექსტებში იგი (-გან-თანდებულებიანი ნათესაობითი), უბრალო (პირმიუმატაივი) დაშატების გარდა, ადგილის გარემოების ფუნქციასაც ასრულებდა¹⁰. მაგ.: „გამოვიდა იესუ ტაძრისა მისგან“ მ 24, 1 DE ნიშნავდა: გამოვიდა იესუ ტაძრიდან.

-გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის მოხმარების არე ძველ ქართულში, ახალთან შედარებით, ერთობ შეზღუდული იყო. მისი დანიშნულება, როგორც მასალები მოწმობს, თავდაპირველად მხოლოდ დროში დაწყებითობით შემოიფარგლებოდა¹¹.

დროთა განმავლობაში ფუნქციათა განაწილების შედეგად -გან-თანდებულებიანმა მოქმედებითმა მოხმარების სფერო გაიფართოვა: დროში დაწყებითობასთან ერთად მან სივრცეში დაწყებითობის (გამოსვლითობის, აბლატივის) ფუნქციაც შეითავსა. -გან-თანდებულებიანმა ნათესაობითმა კი ამ ფუნქციაზე საბოლოოდ აიღო ხელი. გამოვიდა ტაძრისა მისგან (ისევე როგორც ძველი ქართულის ამავე დანიშნულებით მოსახმარი უთანდებულო მოქმედებითით შედგენილი კონსტრუქცია გამოვიდა ტაძრით) დროთა ვითარებაში ტაძრიდან (< ტაძრითგან) გამოვიდა კონსტრუქციამ შეცვალა. დღეს ეს უკანასკნელი, ე. ი. -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითით შედგენილი -იდან-დაბოლოებიანი კონსტრუქცია, ძირითადი და გაბატონებული სინტაქსური კონსტრუქციაა.

¹⁰ ქ. ძოწენიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 196; ა. შარტიროსოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 230; ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნვა და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ., 1957, გვ. 713—714; ა. კიზირია, შარტივი წინადადებებს შედგენილობა ძველ ქართულში, თბ., 1963, გვ. 293—294.

¹¹ ქ. ძოწენიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 195—202.

ნათესაობით-მოქმედებითის ფუნქციური დიფერენციაციის (ფუნქციური გადაწვევის) პროცესი არ დამთავრებულა ზემოთ დასახელებული შემთხვევით. იგი დღესაც გრძელდება და, რაც მთავარია, გრძელდება ერთი მიმართულებით — უნიფიკაცია ხდება მიქმედებითის სასარგებლოდ. ზეპირსა თუ წერით მეტყველებაში ასევე რად შეიმჩნევა -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითების მომრავლება -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის ხარჯზე. მაგალითად, იდენტურ სინტაქსურსა და სემანტიკურ გარემოცვაში ერთი და იმავე ფუნქციით იხმარება: გამოჭრა ქალაქისაგან („ფერადი ქალაქი დისაგან გამოჭერთ თანაბარი ზომის მართკუთხედები“ — „ნორჩ. ლენინ.“) და გამოჭრა ქალაქიდან („[მამილო კარლოვ] ყავისფერი ქალაქიდან ქურთუკი გამოჭრა, დიამეტრსავე ქალაქიდან — შარვალი“ — თ. ოქროშ., თარგმ.); დარჩა კოშკისაგან („ბრძლის კოშკისაგან... ნამსხვრევები და დარჩა“ — „ქალთა გაზ.“) და დარჩა კოშკიდან („ოცნების კოშკიდან კი, ერთი მშვენიერი ფიზიკოსისა და მწერლის გამოთქმა რომ ვისმართ, ნანგრევები არ რჩება“ — გ. ფანჯ.); გამოდიოდა კონცეფციისაგან („შოპენჰაუერი გამოდიოდა თავისი პესიმიზტური მტკაფიზიკური კონცეფციისაგან“ — ზ. კაკ.) და გამოდიოდა წანამძღვრებიდან („ამ წანამძღვრებიდან რომ გამოდიოდა, შოპენჰაუერმა დაასკვნა“ — იქვე).

აბცთუ იშვიათად პარალელური ხმარების შემთხვევები დასტურდება გვერდივერდ, ერთი და იმავე წინადადების ფარგლებშიც კი („არაფრისაგან არაფერი არ წარმოიშობა. ყველაფერი წარმოიშობა მარადიული, მატერიალური სუბსტანციიდან“ — ფილოსოფ. ისტ.; „ხელოვნების მუშაკები ისე შორს არიან მეცნიერის პრობლემატიდან, როგორც ნეანდერტალელი ადამიანი თანამედროვე ადამიანისაგან“ — ე. კოდ.; „ამ დროს გრანტიტიდან და დანალექი ქანებიდან წარმოიქმნება გნეისი, ფსვიური ქვიში-საგან კი — მტად მკვრივი კვარციდი“ — ფიზ. გეოგრ.).

მაგალითების დასახელება კიდევ შეიძლებოდა, მაგრამ, ვფიქრობთ, ზოგადი სურათის შესაქმნელად ესეც კმარა.

შემთხვევათა ერთი ნაწილის რეგულირება სალიტერატურო ვნის პოზიციიდან სიძნელეს არ წარმოადგენს სპეციალურ ლიტერატურაში შემოთავაზებული საკონტროლო კითხვების დასმისა და, შესაბა-

მისად, თანდებულიანი სახელის წინადადების წევრად გააზრების გზით. მაგრამ ის, რაც ერთ შემთხვევაში სიმწელისაგან თავის დღე-წვევის საკმაოდ ეფექტური საშუალებაა, სხვა შემთხვევაში პირიქით, წინააღმდეგობის ხელოვნურად შექმნის საბაბი ხდება, რადგან არცთუ იშვიათად კითხვის დასმაც ჭირს და დამატება-გარემოებებს შორის სემანტიკური თუ გრამატიკული ზღვარის დადებაც სეციალურ ლიტერატურაში წინადადების წევრთა გამოყოფის მყარი კრიტერიუმების უქონლობის გამო.

სიტუაცია კიდევ უფრო რთულდება, როცა დამატება-გარემოების ზღვარზე მდგომი სახელისათვის პარალელურად სმარებული ფორმებიდან ერთ-ერთის შერჩევა ფაქტობრივად წინადადებაში მისი ფუნქციის განსაზღვრას ნიშნავს და პირიქით, წინადადების წევრად გააზრება — ამა თუ იმ ფორმისათვის იმთავითვე უპირატესობის მინიჭებას.

წინამდებარე ნაშრომი ერთ-ერთი ასეთი შემთხვევის ანალიზს ისახავს მიზნად. უფრო კონკრეტულად: წინადადების წევრთა პრობლემა გრამატიკის „მარადიულ“ პრობლემათა რიცხვს განეკუთვნება. მას, ცხადია, მსჯელობის საგნად ვერ გავხდით. ჩვენი მიზანი მოკრძალებულია — ერთ კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით აღვწერთ ვნაში არსებული რეალური ვითარება და ამით ნიდაგი შევამზადოთ საკითხის უფრო მაღალ დონეზე დასმისა და გადაწყვეტისათვის.

„ქართული ენის გრამატიკაში“ (ნაწილი II, სინტაქსი), რომელიც 1948 წელს გამოვიდა, ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ -განთანდებულიან უბრალო დამატებებსა და მათს სემანტიკურ ფუნქციებზე მსჯელობისას ა. შანიძე შენიშნავს: „გან“ დართული დამატება აღნიშნავს აგრეთვე გამოყოფას, გამორჩევას¹². საილუსტრაციოდ მოხმობილია ორი წინადადება: „ოთხ წასულ ამ სანაგთან ერთი დაბრუნდა“¹³ და „ორისაგან ერთი მიყავ: ტყვე მქმენ ანუ მათატი“ (რუსთ.).

12 ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, თბ., 1948, გვ. 41.
13 ჩვენივე ამჟღად მიზნელობა არა აქვს იმას, რომ სიტყვათშეკვეთილება ოთხ ამხანაგთან ნორმატიული თვალსაზრისით ჩარევას საჭიროებს იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ქართულში რიცხვი არ შეიძლება ერთდროულად სემანტიკურადაც იყოს გამოხატული და გრამატიკულადაც (გვაქვს: ოთხი ამხანაგი ან ამხანაგები). შესაბამისად უნდა ყოფილიყო: ამხანაგთაგან ერთი ან ოთხი ამხანაგისაგან ერთი.

წარმოდგენილი საილუსტრაციო მასალისა და აგრეთვე სხვა, ანალოგიურ შემთხვევათა მიხედვით, უფრო ზუსტი იქნებოდა, თუ -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის ფუნქციად ამგვარი შესიტყვებებისათვის სიმრავლიდან გამოყოფის (ე. ი. ბევრიდან გამორჩევის, გამოცალკევების) სემანტიკას მივიჩნევდით. სწორედ ასეთი, სახელდობრ, სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე -გან-თანდებულებიანი კონსტრუქციები იქნება ჩვენი შემდგომი მსჯელობის საგანი.

თანდებულებიანი სახელის წინაშენელობის შანიძისეული განმარტება თავისი ილუსტრაციებითურთ ავტორზე მითითებით უცვლელად, ციტატის სახით შევიდა 1966 წელს გამოცემულ ლ. კვაჭაძის „თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსში“¹⁴.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ორივე ნაშრომი სალიტერატურო ენაში იმ დროს, სახელდობრ, ჩვენი საუკუნის 40—60-იან წლებში, არსებულ რეალურ ვითარებას ასახავს (ამგვარი დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას ხელს ვერ შეუშლის ის გარემოება, რომ ა. შანიძის მიერ მოხმობილი ერთ-ერთი მაგალითი XII საუკუნის ენობრივი სინამდვილის ფაქტია. პირიქით, მას შეიძლება სიმბოლური ხიდის ფუნქციაც კი ენიჭებოდეს ძველსა და ახალს შორის არსებული მემკვიდრეობითობის საზღვასასმელად). ამხანაგთაგან ერთი და ორისაგან ერთი (ე. ი. სახელის -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის ფორმით შედგენილი კონსტრუქცია), თუ ერთადერთი არა, ყოველ შემთხვევაში ძირითადი სინტაქსური კონსტრუქცია მაინც არის, რომლის მართებულობა ნორმირებული მეტყველების თვალსაზრისით ეჭვს არ იწვევს. თუმცა ისიც ფაქტია, რომ ძირითადი ფორმების გვერდით ენაში -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის (ე. ი. -იდან-დაბოლოებიანი ამხანაგებიდან ერთი, ორიდან ერთი ტიპის) ფორმებიც იხმარება და; როგორც ჩანს, არც ისე იშვიათად, რომ იგი სპეციალისტთა ყურადღებას არ საჭიროებდეს. ამაზე მიგვანიშნებს, უწინარეს ყოვლისა, არნ. ჩიქობავას ზემოთ დასახელებული წერილი, რომელიც -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითისა და მოქმედებითის ფუნქციურ დიფერენციაციას, შესაბამისად, ამ ფორმათა მოხმარებისას ენაში არსებულ პრობლემათა მოგვარებას ისახავს მიზნად.

¹⁴ ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966, გვ. 118. (ეს ადგილი უცვლელად დარჩა ამ ნაშრომის ახალ, 1988 წლის გამოცემაშიც. იხ. გვ. 120).

საკუთრივ ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან მიმართებით ამასვე გვაფიქრებინებს ლ. კვაჭაძის შენიშვნაც, გამოთქმული იმ სიტუულეთა გამო, რომლებიც ზოგჯერ -გან-თანდებულიანი ნათესაობითისა და მოქმედებითის, შესაბამისად, უბრალო დამატებისა და ადგილის გარემოების გამიჯვნასთან დაკავშირებით ისმის. კერძოდ: „გან თანდებული რის გან? (ან ვის გან?) კითხვაზე ნათესაობითს მოითხოვს და ასეთი სახელი უბრალო დამატებაა (ან მიზეზის გარემოება), კითხვაზე საიდან? მოქმედებითს დაერთვის და ადგილის გარემოებაა... მაგრამ არის შემთხვევა, როცა ძნელდება დადგენა, გან თანდებულიანი ნათესაობითი უნდა ვისმართ, თუ მოქმედებითი“¹⁵. ნათქვამს თან ახლავს სათანადო საილუსტრაციო მასალა, რომლიდანაც ვიმოწმებთ ამჯერად ჩვენთვის საინტერესოს, სახელდობრ: „ტანკებთან ბრძოლა გამარჯვებით დამთავრდა, მაგრამ ხუთი ვაჟკაციდან მარტო ორი დაბრუნდა“. ლ. კვაჭაძის აზრით, საზგასმული -გან-თანდებულიანი მოქმედებითი ბრუნვის ნაცვლად აქ მოსალოდნელი იყო ნათესაობითი ბრუნვა¹⁶.

თუ კითხვების დასმის პრინციპს დავემყარებით (როგორც ვიცით, სწორედ ამ პრინციპს ემყარება -გან-თანდებულიანი ბრუნვების — ნათესაობითისა და მოქმედებითის ფუნქციური დიფერენციაცია), მკვლევრის დაბნეულობა სავსებით ბუნებრივია: -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის ფორმას კითხვა საიდან? დაესმის და იგი წინადადებაში, სალიტერატურო ენის ნორმის თანახმად, გარემოებითს მიმართებას გამოხატავს. ვაჟკაცი ადამიანის აღმნიშვნელი სახელია, მისთვის ადგილის გარემოების კითხვაც შეუთავსებელია და ადგილის გარემოების ფუნქციაც. აქედან ლოგიკური დასკვნა: ფორმა ვაჟკაციდან გრამატიკულად მართებული ფორმა ვერ იქნება, უნდა ყოფილიყო ვაჟკაცისაგან, ე. ი. -გან-თანდებულიანი ნათესაობითი. როგორც ვხედავთ, ფორმასა და შინაარსს შორის დარღვეული წინასწორობის აღდგენა ხდება შემოთ დასახელებული წესის მიხედვით. შდრ.: „ოთხ წასულ ამ ხანაგთაგან ერთი დაბრუნდა“, „ორისაგან ერთი მიყავ“.

შემოთქმულის დასტურად სხვა ფაქტის დასახელებაც შეიძლება, კერძოდ, სალიტერატურო ენაში -გან თანდებულის გამოყე-

¹⁵ ლ. კვაჭაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 134—135.

¹⁶ იქვე, გვ. 135.

ნების დროს გამოვლენილ უზუსტობათა ანალიზისას ვ. შალამბერიძე შენიშნავს: „წესი ასეთია: თუ -გან თანდებულისანი სიტყვა მიუგებს კითხვებს ვისგან?, რისგან?, მაშინ ეს თანდებული ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ სახელს უნდა დავუროთო, ხოლო თუ უპასუხებს კითხვას საიდან?, მაშინ მოქმედებით ბრუნვაში დასმულ სახელს...“ „ამიტომ, — განაგრძობს ავტორი, — შეცდომაა ასეთი ფორმები: „შეჯიბრებაში მონაწილე 10400 კაციდან (უნდა იყოს — კაცისაგან) სპორტული თანრიგი შეასრულა მხოლოდ 137 კაცმა“; „ბრიგადის წევრებიდან (უნდა იყოს — წევრებისაგან) კარგი მუშაობით გამოირჩევიან ახალგაზრდები“¹⁷.

მიაქციეთ ყურადღება: 10400 კაცისაგან (და არა: კაციდან); ბრიგადის წევრებისაგან (და არა წევრებიდან), სუთი ვაჟკაცი-საგან (და არა: ვაჟკაციდან).

დასასულებული (მსედველობაში გვაქვს ლ. კვაჭაძისა და ვ. შალამბერიძის) ნაშრომები ჩვენი საუკუნის 60-იან წლებს განეკუთვნება, თითქმის 30 წლის წინათ არის გამოქვეყნებული. პირადად ჩვენთვის არ არის ცნობილი, რომ ვინმეს საწინააღმდეგო აზრი გამოეთქვას ამ საკითხზე ან ეჭვი შეეცანოს ამგვარი სწორების სიმართლეში.

შემოთქმულიდან გამომდინარე, სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად გამოყენებული -გან-თანდებულისანი ნათესაობითის შემცველი კონსტრუქციები (-ისგან-დაბოლოებიანი ორისაგან ერთი ტიპისა) ოფიციალურად დღესაც ნორმად რჩება (ნორმად, რომელსაც არავენ იცავს!), ხოლო თუ ნორმაა, იგი ძირითადი და გაბატონებული სინტაქსური კონსტრუქცია უნდა იყოს. რაც შეეხება ამავე დანიშნულებით -გან-თანდებულისანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი ორიდან ერთი ტიპისა) გამოყენებას, იგი, როგორც გამოჩაკლისი, ერთეული შემთხვევებით უნდა ხასიათდებოდეს და სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით ნორმისაგან გადახრად ფასდებოდეს.

როგორია რეალური ვითარება სალიტერატურო ენაში დღეს, XX საუკუნის მიწურულს? უნდა აღინიშნოს, რომ იმის რადიკალურად საწინააღმდეგო, რაც შემოთქმულის თანახმად უნდა იყოს, დღეს უკვე კონსტრუქციათა პარალელიზმზედაც (ნათესაობით-მოქმედებითის ერთი და იმავე ფუნქციით მონაცვლეობაზეც) კი აღარ

¹⁷ ვ. შალამბერიძე, უტკბესი და უმწარესი, თბ., 1968, გვ. 125—126.

შეიძლება საუბარი (ეს უკვე განვლილი ეტაპია. გუშინდელი დღეა სალიტერატურო ენის განვითარებისა!). სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად ნეიტრალურ სიტყვათხმარებაში დღეს ერთადერთი სინტაქსური კონსტრუქცია -გან-თანდებულიანი მოქმედებით შედგენილი (ორიდან ერთი ტიპის) კონსტრუქციაა. ეს რუალობაა და მისი უგულუბეყოფა მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ვერ თავსდება ტრადიციულ ჩარჩოში, მოკლებულია ყოველგვარ საფუძველს.

იმის საჩვენებლად, თუ რა იყო გუშინ და რა ტენდენციები შეინიშნება საერთოდ ენაში ამ საკითხთან დაკავშირებით, თვალი გავადევნოთ ჩვენი უახლოესი წარსულის — 70—80-იანი წლების ბეჭდურ პროდუქციას, რომლის მიხედვითაც ჯერ კიდევ შეიძლება საუბარი პარალელურ (ორისაგან ერთი და ორიდან ერთი ტიპის) კონსტრუქციათა არსებობაზე. ამთავითვე უნდა ითქვას, რომ ის ერთგვარი რაოდენობრივი თანაფარდობა, რომელიც ქვემოთ ჩვენ მიერ საილუსტრაციოდ მოხმობილ მასალაში შეინიშნება (და რომელმაც, თავის მხრივ, შეიძლება გარკვეული წარმოდგენა შეგვიქმნას ხსენებულ კონსტრუქციათა გამოყენების სიხშირეზე), ფაქტობრივ ვითარებას არ ასახავს. ჩვენ შეგნებულად შევეცადეთ, რომ ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით, იშვიათად ხმარებული კონსტრუქციები (ესენი კი -გან-თანდებულიანი ნათესაობითებია სათანადო კონტექსტებში) შემღებისდაგვარად სრულად წარმოგვეჩინა, ხოლო ფართოდ გავრცელებული კონსტრუქციები კი (სახელდობრ, -გან-თანდებულიანი მოქმედებითების გამოყენების შემთხვევები, რომელთა მოძიებაც ენაში სირთულეს არ წარმოადგენს) შეგვეზღუდა. და კიდევ: კონტექსტებს, რომლებშიც იშვიათად ხმარებული ფორმებია წარმოდგენილი, მეტი დამაჯერებლობისათვის წყაროს სრულად მივუთითებთ. მასალის შერჩევისას ტრადიციულად უპირატესობას ვანიჭებთ სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების მკაცრად ნორმირებულ სფეროებს — პრესას, სახელმძღვანელოებს და სამეცნიერო ლიტერატურას.

სანამ მასალის განსილვაზე გადავიდოდეთ, მოკლედ შევეხოთ, თუ რას წარმოადგენს ჩვენთვის საინტერესო შესიტყვებათა სახელური და ზმნური კომპონენტები სემანტიკურად. ეს აუცილებელია, რადგან, როგორც შესწავლილი მასალიდან ირკვევა, ამა თუ იმ დანიშნულებით ბრუნვათა შერჩევა კარკვეულწილად სუბიექტურ ფაქტორზედაც (სახელდობრ, ენის ზომხმარებელსა და მოხმარების სფეროზედაც) არის დამოკიდებული და იმაზედაც, თუ რა გრამა-

ტიკულ-სემანტიკური საშუალებებით არის გადმოცემული საგანთა სიმრავლე.

1. საანალიზო შესიტყვებათა -გან-თანდებულისანი წევრი ერთი ნიშნით გაერთიანებულ ნებისმიერ საგანთა სიმრავლეა (გრამატიკაში სიმრავლედ ითვლება ყველაფერი, რაც რაოდენობრივად ერთ-ზე მეტია). საგანთა სიმრავლე კი, როგორც ცნობილია, სხვადასხვა გრამატიკული თუ ლექსიკურ-სემანტიკური საშუალებებით შეიძლება იყოს გადმოცემული, კერძოდ:

1. სახელის -ებ-სუფიქსიანი მრავლობითის ფორმით (მაგ.: „ქალებიდან ბევრი მოხდენილი და ძვირფასად ჩაცმული იყო“ — „საუნჯე“).

2. სახელის -თ-სუფიქსიანი¹⁸ მრავლობითის ფორმით (მაგ.: „სიცოცხლის ბოლომდე დიდი წინასწარმეტყველი უ რ წ მ უ ნ ო - თ ა გ ა ნ არავის შეუწუხებია“ — „ახ. ივერ.“).

3. სახელს დართული სიმრავლის სემანტიკის მქონე მსაზღვრელი სახელებით. ჩვენი მასალის მიხედვით, ასეთ მსაზღვრელებად განსაკუთრებით ფართოდ გამოიყენება რაოდენობითი რიცხვითი სახელები (ცხადია, ერთ-ის გარდა), რომლებიც კონკრეტულად სახელებზე ერთი ნიშნით გაერთიანებულ საგანთა რაოდენობას. ამივე დანიშნულებით იხმარება განუსაზღვრელი, დაუკონკრეტებელი სიმრავლის გამომსატველი სახელები (ბევრი, მრავალი, უამრავი...) და ნაცვალსახელები (ყველა, ამდენი, რამდენიმე...). დასახელებულ შემთხვევებში მსაზღვრელი სახელი „არსებითთან ერთად გრამატიკული მრავლობითობის შემცველ სიტყვათა შეკავშირებას“¹⁹ ქმნის. ამგვარი სიტყვათშეკავშირების არსებითი სახელი (საზღვრული) შემთხვევათა აბსოლუტურ უმრავლესობაში მხოლოდობითი რიცხვის ფორმით არის წარმოდგენილი, რაც ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების უძველესი პერიოდიდან დღემდე ნორმად არის მიჩნეული²⁰ (მაგ.: „ეს ვარსკვლავი ადვილად მოიძებნება, თუ

¹⁸ შეგნებულად არ ვხმარობთ ტრადიციულ ტერმინს ნართიანი, რადგან -თ(ა) სუფიქსით ნაწარმოები ჩვენს მასალაში დადასტურებული მრავალი სახელი სახელობაში (ე. ი. -ნ-სუფიქსიანი მრავლობითის ფორმით) ენაში ან საერთოდ არ იხმარება, ან მას აშკარად გამოკვეთილი არქალის ელფერი აქვს.

¹⁹ ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, ნაწ. I, თბ., 1981, გვ. 154.

²⁰ ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966, გვ. 150, 162.

ამ საკითხის შესახებ ვრცლად იხ. ც. კალაძე, საზღვრულის რიცხვი სიმრავლის აღმნიშვნელ მსაზღვრელებთან: ქსკს, IV, თბ., 1981, გვ. 215—236.

დიდი დათვის თანაუარსკვლავედის შვიდი ვარსკვლავი-
დან გამოვეყოფთ ორს“ — ასტრ.; „უამრავი საგზაო შემ-
თხვევიდან შეგახსენებთ ერთს“ — „საქ. რესპ.“; „პოლისემიური
სიტყვის რამდენიმე მნიშვნელობიდან ერთი ძირი-
თადი ანუ ნომინაციური მნიშვნელობაა“ — რ. დამბ.).

შვიდი ვარსკვლავი, უამრავი შემთხვევა, რამდენიმე მნიშვნე-
ლობა და მისთ. სიმრავლის სემანტიკის მქონე
შესიტყვებებია. ქვემოთ მათ ასეთი დასახელებითაც მოვიხ-
სენებთ.

4. ლექსიკურად სიმრავლის სემანტიკის მქონე არსებითი სახე-
ლებით. შეიძლება დაგვესახელებინა: ფეხბურთელთა გუნდი,
მოცეკვავეთა ანსამბლი, თანამთაზრეთა ჯგუფი, კოლექტივი და
მისთ. (მაგ.: „გუნდიდან მაღალი ტექნიკითა და საზრიანო-
ბით გამოირჩეოდა პაოლო როსი“ — „კომ.“) (ივარაუდება გუნ-
დის წევრებიდან).

კონტექსტის მიხედვით ზმნური მოქმედება, რომელიც სემანტი-
კურად შეუზღუდავია, შეიძლება ეხებოდეს სიმრავლის ყველა
(„წინაპართაგან წავიდა ყველა“ — გ. ტაბ.), ბევრ
(„ეს, ალბათ, არჩევნებში მონაწილეთაგან ბევრს ღირ-
სებას არ შემატებს“ — „თბილ.“), ზოგ, ზოგიერთ („ჩამოთვლილ
სახელთაგან ზოგიერთი რთულ ფუძეს ქმნის“ — ქსკს),
პირველ („უაზნოთაგან მე პირველმა იტალიურად
აგასმიანე ეოლიის საგალობელი“ — თ. ჩხენკ., თარგმ.), ერთ,
არც ერთ, ერთ-ერთ, რომელიმე, რამდენიმე წევრს („დაპირის-
პირებულ პირთაგან ერთ-ერთი სცოდავს“ — „ახ. კომ.“),
რომელიმე კონკრეტულ პირს თუ საგანს („პართველურ ენა-
თაგან... ზანური მეტად ღარიბია თანდებულებით“ — არნ.
ჩიქობ.), სიმრავლის წევრთა რიცხობრივად განსაზღვრულ რაოდენობას
(„დასოცილთაგან 17 ლათინურამერიკული წარ-
მოშობისა იყო“ — „კომ.“).

II. ქვემოთ წარმოდგენილი საილუსტრაციო მასალა დალაგე-
ბულია ოპოზიციური -გან-თანდებულებიანი ბრუნვების — ნათესაო-
ბითისა და მოქმედებითის მიხედვით, ხოლო პარალელურ კონსტრუქ-
ციათა შიგნით კი — იმის მიხედვით, თუ რა გრამატიკულ-სემანტი-
კური საშუალებებით არის გადმოცემული საგანთა სიმრავლე.

ალტერნატიულ ფორმათა უქონლობის გამო ამ ყალიბს მიღმა რჩება და ამიტომ ცალკე იქნება განხილული ისეთი შემთხვევები, როცა საგანთა სიმრავლე -თ სუფიქსით არის გადმოცემული (-თანთან მრავლობითს ახალ ქართულში ბრუნების ნაკლებეანი პარადიგმის გამო მოქმედებითი ბრუნვის ფორმა არა აქვს).

როცა საილუსტრაციო მასალა ბევრია, დამოწმებისას სულიერთა და უსულო საგანთა სახელები ერთმანეთისაგან აბზაცით არის გამიჯნული.

-გან-თანდებულისანი ნათესაობითი

1. თანდებულისანი სახელს მსაზღვრელად სიმრავლის სემანტიკის მქონე სახელი ახლავს.

— მრავლისაგან მრავალ შემთხვევაში ასეთ მსაზღვრელებად რაოდენობითი რიცხვითი სახელებია გამოყენებული:

ორ მოცდაშვიდი კაცისაგან ათი დემუტატობის კანდიდატი უნდა ავეგერნია („თბილ.“, 2.03.89, გვ. 4). კრებას კოლპერატივის 88 წევრისაგან 80 ესწრებოდა („თბილ.“, 17.07.87, გვ. 3). 506 გამოკითხული ნარკომანისაგან 124 აღმოჩნდა რამდენჯერმე ნასამართლელი („თბილ.“, 14.01.87, გვ. 4). 24 ბავშვისაგან შეკრებაზე 10—12 შოდის („ნორჩ. ლენ.“, 16.02.79, გვ. 3). კოლეჯის 17 წევრისაგან 13-ისაგან მიიღეს „უქარქაშო ხმლებზე“ ქება-დიდებას მეტი არადერი მომისმენია („თბილ.“, 10.02.84, გვ. 3). სახელმწიფო განოცდაზე დაშვებული 5722 კურსდამთავრებულისაგან დიპლომი ეტრ მიიღო 500-მა. გამოცდაზე გასული 17843 სტუდენტისაგან 45 პროცენტმა დამაკმაყოფილებელი შეფასება მიიღო („თბილ.“, 6.12.75, გვ. 2). როგორ შეიძლება რევაზ მდინარაძის ოთხი შვილისაგან ერთი მიიღოს ქართული ხალხური სიმღერის მორტრფილვე არ გამოვიდეს („თბილ.“, 29.05.85, გვ. 3). [ან-სამბლ „ფაზისის*] ცხრა წევრისაგან პროფესიონალი მომღერალი ზომ ნხოლოდ ორია (იქვე). ...საოლქო კომიტეტის ასეცხრამეტი წევრისაგან აფხაზია ორმოცდათორმეტი. ...შვიდი განყოფილებას გამგისაგან აფხაზია ხუთი. ...მთავრობის თორმეტი მინისტრისაგან აფხაზია რვა. რვა სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის პოსტისაგან აფხაზებს უკავიათ ხუთი. ...რვა პროკურორისაგან ხუთი აფხაზი ყოფილა („თბილ.“, 7.07.89, გვ. 4). ამ ორი თოლიისაგან ერთი ცას მოსწყდა და გემისგან დაქანდა („თბილ.“, 10.12.77, გვ. 3).

სალიტერატურო ქართულის ორა პერიოდისაგან ვერცერთს ვერ მივიჩნევთ დამაკმაყოფილებლად (ზ. სარჯვ., გვ. 269). ამ ორი სიტყვისაგან [იგულისხმება ჩიბუხი და ყალიონი] ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონში გვხვდება მხოლოდ ჩიბუხი (ქსკს, ტ. II, 1979, გვ. 246). კვებას მრეწველობაში მსოფლიოში ხმარებული 900 ნივთიერებისაგან... ნებადართულია და იყენებენ მხოლოდ

150-ს. მსოფლიოში 15 ფართოდ გავრცელებული საღებავისაგან საბჭო-თა კავშირში მხოლოდ ორს ხმარობენ („თბილ.“, 7.03.77, გვ. 3).

ე. ი. აქ ფაქტობრივად ისეთივე მდგომარეობა გვაქვს, რაც ისტორიულად იყო. შესადაარებლად დაეიმოწმებთ ორიოდ მაგალითს კლასიკური მწერლობიდან:

სამაისისა კაცისაგან ას-სამოცი შეპყლოდა (ვტ). შევიდი შეი-ლისაგან ერთი შეილიდა დარჩენიათ (ილია).

თანამედროვე ნეიტრალური სიტყვათხმარებისათვის უჩვეულო სინტაქსური კონსტრუქცია ორისაგან ერთი მარჯვედ არის შერჩეული არქაულობისა და მაღალფარდოვნების სტილისტიკური ეფექტის შესაქმნელად ასეთ კონტექსტში:

მისი პირის მჭვრეტს ორისაგან ერთი მიპხედება: ან გულმოდგინედ კეთილის ქმნა, ანდა სიკვდილი (თ. ჩხენკ., თარგმ.), შდრ.: ორისაგან ერთი ქმენით, ამის მეტსა წერას ჰლამით (ვტ).

— თანდებულიან სახელს მსაზღვრელად დაუკონკრეტებელი სიმრავლის სემანტიკის სახელი ახლავს:

იმ უამრავი კარგი ტრადიციისაგან, რომლებიც თანდათანობით მყარად ნკვიდრდება ჩვენს დედაქალაქში, ერთ-ერთი ღირსშესანიშნავია... სამეზღ-გონო და სავაზაფხულო გამოღებები („თბილ.“, 11.05.87, გვ. 4). რამდენიმე შესაძლებელი სინთონისაგან ამა თუ იმ საგნისათვის მართებულად ყრავა შერჩეული მსაზღვრელი სახელი (ქსკს, ტ. III, 1980, გვ. 63). ათასობით მოს-წავლისაგან 60-მა პროცენტმა მაინც ნებაყოფლობით რომ შეიძინოს ერთჯე-რადი და ერთთვიური სამგზავრო ბილეთები... („თბილ.“, 20.08.87, გვ. 6).

2. თანდებულიანი სახელი -ებ-იანი მრავლობითით არის წარ-მოდგენილი:

თუმცა არც ის არის გამორიქული, რომ ჩვენი სტუდენტებისაგან რომელიმე კარგი კალმოსანი დედაგეს („კომ.“, 9.01.87, გვ. 4). ისტორიის გაკე-თილებზე არ უნდა აიხსნას ის ფაქტები, თუ წინანდელი პოლიტიკოსებისაგან ვინ ემსახურებოდა ან ცდილობდა ემსახურა საშობლოსათვის (გაზ. „მომავალი“, № 1, 1993, გვ. 3). ევჯისტენციალისტებისაგან ზოგიერთნი... მარ-დისობისადმი აღმპიანის ზიარების შეაძლებლობას აღიარებდნენ (ზ. კაკაბაძე, ფილოს. საუბრ., 1988, გვ. 175). იმ... უწყებებისაგან, რომლებსაც საჩივრები ითუ-ვიდათ, ყველამ როლი გამოგზავნა დროული და ამომწურავი ინფორმაცია („კომ.“, 5.05.82, გვ. 2). სინთონებისაგან ის სიტყვა უნდა ავირიხოთ, რომელიც ყველაზე ცხადად გამოჩატავს ვადმოსაცემ აზრს („ნორჩ. ლენ.“, 5.12.86, გვ. 3). მთმდერლებებისაგან გამოვეყოფდი ილია ზაქაიძეს და ნუგზარ კურცხალას („თბილ.“, 15.04.87, გვ. 5). ...კოლონიური ტერიტორიებისაგან ყველაზე დიდი ტერიტორიები მდებარეობენ სამხრეთ აფრიკაში (საქ. ავიტ., 1974, № 9, გვ. 24).

ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ზემოთ დასახელებული მაგალითების (შესაბამისად, -ისგან-დაბოლოებიანი ფორმების) დიდი უმრავლესობა გაზეთ „თბილისის“ პუბლიკაციებიდან არის დამოწმებული, რაც ერთხელ კიდევ უსვამს საზს სუბიექტური ფაქტორის უდიდეს მნიშვნელობას პარალელურ ფორმათა შერჩევისას.

—გან-თანდებულიანი მოქმედებითი

1. თანდებულიან სახელს მსაზღვრელად სიმრავლის სემანტიკის მქონე სახელი ახლავს.

— მსაზღვრელად რაოდენობითი რიცხვითი სახელია გამოყენებული:

ოთხი კაციდან ერთმაც ვერ შეიფერა ზრდილობიანი მიმართვა („ახ. საქართუ.“). 12 გამოკითხული დელეგატიდან ამ გოგონას სიტყვის შინაარსი ბუნდოვნად ახსოვდა მხოლოდ ორს („საქ. რესპ.“). 360 ათასი ეკლესიის მსახურიდან 1919 წელს განადგურებულ იქნა 320 ათასი (ლს). ნუთუ ჩვენთან მოკაპათე 30 პედაგოგიდან ერთისთვის მაინც არ იყო ცნობილი მათვე ინსტიტუტის რექტორატის გადაწყვეტილება? („ახ. კომ.“). 50-ზე მეტი პირველკურსელიდან მხოლოდ შეიღი თუ რვა აქანალებული სტუდენტი გამოეცხადათ ქართული ენის გამოცდაზე („ახ. კომ.“). თორმეტი ქართველი გენერლიდან, რომლებიც რუსეთში მსახურობდნენ, რვა 1912 წლის სამაშულო ომის გმირი გახდა („კომ.“). თქვენი 30 მოსწავლიდან რამდენს შეუძლია ახალი მოთხოვნებით გამოცდის ჩაბარება? („თბილ.“).

„ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერების 4 რედაქციიდან 3 რედაქციის ხელნაწერები ამ წაკითხვას უჭერენ მხარს („მაცნე“). 60 ბილეთიდან სტუდენტმა 50 მოაშაღა (აღგებრა). ტრასაზე ვანლაგებული 15 დაზარკოლებიდან 12-ის სიმაღლე უჩვეულოდ დიდი იყო („ლელო“). მკვიდრი მოსახლეობა ნახევარზე ნაკლებია თხუთმეტი მოკავშირე რესპუბლიკიდან ორში, ოცი ავტონომიური რესპუბლიკიდან თექვსმეტში, რვა ავტონომიური ოლქიდან ხუთში, ათი ავტონომიური ოკრუგიდან ცხრაში („თბილ.“). იგი [სიტყვა „ნეოლინი“] ამ ბოქოს გამომწვევებელ ინგლისურ ფირმას შეუთრჩევია კონკურსზე წარმოდგენილი 350 დასახელებიდან (რ. ლაშ.). ორი ბოროტებიდან უმცირესს ვირჩევთ („თბილ.“). ორი ვარაუდიდან არც ერთი არ გამართლდა (ლს). ორი მოსაზრებე კუთხიდან ერთი მეორეზე 24%-ით მეტია (მათემ.).

შეიძლება რომელიმე კონკრეტულ შემთხვევაში კონტექსტის მიხედვით წინა პლანზე წამოიწიოს საგნის რაოდენობრივმა მხარემ, რის აქცენტირებაც თანდებულიანი რიცხვითი სახელით ხდება. მხედველობაში გვაქვს ასეთი შემთხვევები:

საზოგადოებრივი აზრის ინსტიტუტის ცნობით, ოთხიდან სამმა ამერიკელმა არ იცის, რა არის მეტრი („სკ. და ცხოვრ.“). ათიდან ცხრა შემთხვევაში ნაწარმოების ავტორი ცივად ან საერთოდ არ მომსალმებია („თბილ.“). მსხვილკალიბრიანმა ტყვიამ ორიდან ერთი ძრავა მწყობრიდან გამოიყვანა (ი. იმე. თარგმ.).

აქვე დავასახელებთ რამდენიმე მაგალითს, რომლებშიც ორიდან ერთი-ს ტიპის საზღვრულჩაგარდნილი — ელიპტიკებული შესიტყვებები გვხვდება. კერძოდ:

ამ ორიდან ერთი მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეა (ლს). იმ ორიდან ნაყოფიერად მომუშავე მინც ოცია (ლს). როცა აღმზრდელ-მასწავლებლების სიყვითლე... ჩამოვარდება სიტყვა, თურმე ოცდაორიდან ერთი-ორიღა შეგვრჩება ხელში („ახ. კომ.“). იგი ერთ-ერთია იმ სამიდან, რომლებიც ჰიშალის ექსპედიციის დაკომპლექტებაში თავიანთ ავტორიტეტულ სიტყვას ამზობენ („ლელი“). მოქალაქეს უნდა აირჩიოს ორიდან ერთი (გზა, აზრი, ადამიანი...), მაგრამ ვერ გაუგია, როგორ უნდა აირჩიოს ასიდან — ერთი? („ახ. ივერ.“). ორიდან ერთი — გამაჩვენება ან სიყვდილი. სხვა გზა ჩვენ აღარ დაგვრჩენია („ახ. ივერ.“).

— თანდებულიან სახელს დაუკონკრეტებელი სიმრავლის სემანტიკის სახელი ახლავს:

ყველა შემოწმებული ობიექტიდან... სამუშაოები მხოლოდ შვიდ ობიექტზე იყო დამთავრებული („კომ.“). ამ რამდენიმე მიზეზიდან, რომლებმაც ზენოანის-შნული რაიონებია შეცხოველეოა დააქვეითა, ჩვენ გვინდა ახრადლება ვაგამახვილოთ მხოლოდ ერთზე („კომ.“). ათასობით მაგალითიდან მხოლოდ ერთს მოვიყვან („თბილ.“). ლიბონის მრავალი ჯიშისა და ოთახის პირთებში კარგად ხარობს „შეიერი“ („სოფლ. ცხოვრ.“). უამრავი შესაძლო ვარიანტიდან... ნაღვმ ცნობილი უნდა აერჩია („სოფლ. ცხოვრ.“).

2. თანდებულიანი სახელი -ებ-იანი მრავლობითით არის წარმოდგენილი:

[ექვთიმე თაყაიშვილს] მეტად მცირერიცხოვანი სამგლოვიარო მსვლელობის მონაწილეებიდან მხოლოდ ა. შანიძემ და ჯრ. შარაშიძემ „გაბედეს“ მრავალპირანახელი მეცნიერისათვის უკანასკნელი გამოსათხოვარი სიტყვა ეთქვათ (ლს). ტროელებიდან ყველაზე ძლიერი და მამაცი პეტრორი იყო (ძვ. მსოფლ. ისტ.). ცხრა აპრილის ღამეს ქართველი მწერლებიდან, ვინც მიღწია მკროფონამდე, თქვა თავისი სიტყვა (რ. მიშვ.). ამ ბავშვებიდან ერთ-ერთმა თავის რეფელში ჩაწერა („სკ. და ცხოვრ.“). ეს ვაფასებ ფეხბურთელებიდან? („ლელი“). ამ წასული ახალგაზრდებიდან ერთი-ორი რომ დარჩეს საქართველოს გარეთ, ... აუნაზღაურებელი დანაკლისი იქნება ჩვენთვის („ახ. კომ.“). სპორტსმენებიდან საუკეთესო გახლდათ... („კომ.“). თქვენი მოთამაშეებიდან უნდა გამოვყო ყიდიანი („ლელი“). ეს [ჯავშანტრანსპორტიორი] ისეთი საქონელია, ფასი უფრო მოემატება. არ შეიძლება შენი ამხანაგებიდან ვინმეს არ პირდებოდესო (რ. მიშვ.). XX საუკუნის გრამატიკოსებიდან

შემასწავლებლობით ვგვხვდება მელ. კელენჩერიძის „ქართულ პრაქტიკულ გრამატიკაში“ (ლ. კვპ.).

მოქმედებითი ბრუნვის ზემოთ ჩამოთვლილი ფუნქციებიდან ყველა თავისთავად არ არის (თ. შარაძ.). შენი ნათამაშვევი პარტიებიდან რომელი ვიყვარს გამორჩეულად? („თბილ.“). ერთგვარი წევრებიდან ერთი უთანდებულო მოქმედებითი ბრუნვის ფორმითა წარმოდგენილი (იკვ). დასაწყისში ჩამოთვლილი საკითხებიდან კიდევ ერთს მიუაღვეთ („მნათ.“). თუ ამ თვითხეებშიდან მკურნალში რომელიმე ვერ იბოვებ ავადმყოფმა, მაშინვე იბზარება რწმენა („თბილ.“). მიღებული რიცხვებიდან რომელია უდიდესი? (მათმ.). მიღებული კუთხეებიდან უნდა აღირჩიოთ ის კუთხეები, რომლებიც ამოცანის პირობებს დააკმაყოფილებს (გეომეტრ.). თუ ამ რიცხვებიდან უმცირესს 1-ს გამოვაკლებთ... (ლ. შპან). შესაკრებებიდან მსგავსი წევრების გამოყოფა (მათმ.).

ასევე იქნება: მიმდინარე პროცესებიდან, მოქმედი სტრუქტურებიდან, ამ კავშირებიდან, მიღებული შედეგებიდან, პარტიული ინტერესებიდან... შეიძლება გამოიყოფოს და მისთ.

აქ წარმოდგენილ სახელთა -ებ-იანი მრავლობითის მოქმედებითი ბრუნვის ფორმები ენობრივად არავითარ უსერსულობას არ იწვევს. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ ფაქტს, რომ ბევრი ჩვენგანი, ალბათ, წმინდა სტილისტიკური მოსაზრებით, ზოგ შემთხვევაში -ებ-იან მრავლობითს -თანთანს ამჯობინებდა (რადიკალური მცირე მნიშვნელობა ენიჭება ფორმათა ტრადიციულ ხმარებას).

— სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად, როგორც წესი, -გან-თანდებულებიან მოქმედებითს იყენებს აგრეთვე ერთი ნიშნით გაერთიანებულ საგანთა კლასების, ჯგუფების, სახეობების გადმოსაცემად მოხმობილი -ებ სუფიქსით გაფორმებული სიმრავლის გამომხატველი ბევრი ნივთიერებათა სახელი (მაგ.: ღვინოები, მინერალები, მინერალური წყლები, ძვირფასი და ნახევრად ძვირფასი ქვები, გაზები, მარალები, ეთერზეთები, ხილის წვენები, ფერმენტები, შხამები, პრეპარატები...). როგორც ცნობილია, ამ შემთხვევაში მრავლობითობის -ებ-სუფიქსიანი ფორმები განსაკუთრებულ ფუნქციურსა და ინფორმაციულ დატვირთულობას იძენენ. მათი მოხმარების სფერო უპირატესად მეცნიერების ენაა. მაგალითები:

მიღებული მარალებიდან რომელია წყალში უხსნადი? (ამოც. კრ. ქიმიკაში). ქვემოთ დასაბეჭდებულ მეთავეებიდან რომელია ყველაზე ძლიერი? (იკვ). ჩამოთვლილი გაზებიდან რომელი შეიძლება გამოეპროტოს? (იკვ). ლიპიდებიდან ყველაზე გავრცელებული და ცნობილია ცხიმები

(ზოგ. ბიოლ). დისაქარიდებიდან გამსაკუთრებით მნიშვნელოვანია...
რძის შაქარი (იქვე).

ამავე რიგის ზოგ სსვა სახელთან -თანაინი მრავლობითის ფორმაც გვხვდება (შდრ.: ძუძუმწოვრებიდან / ძუძუმწოვართაგან, ცივისსხლიანებიდან / ცივისსხლიანთაგან, ქვეწარმავლებიდან / ქვეწარმავალთაგან, ფესსახსრიანებიდან / ფესსახსრიანთაგან, მცენარეებიდან / მცენარეთაგან, ცხოველებიდან / ცხოველთაგან, სითხეებიდან / სითხეთაგან და სხვათა ხმარების შემთხვევები შესაბამის კონტექსტებში). საერთო შთაბეჭდილებით, როგორც მოსალოდნელი იყო, უპირატესობა აქაც -ებ-ით ნაწარმოებ მრავლობითსა (თუნდაც იმიტომ, რომ სემანტიკურად ნათელი ფორმები და ბრუნების სრული პარადიგმა აქვს) და, შესაბამისად, -იდან დაბოლოების მქონე ფორმებს ენიჭება. ეს შენიშვნა განსაკუთრებით საბუნებისმეტყველო და ტექნიკური ლიტერატურის ენას ეხება.

აქვე უნდა დავასახელოთ -ებ-ით ნაწარმოები ისეთი სახელები, როგორიცაა: წითლები, თეთრები, ცისფერჩაფხუტიანები, შავბურტყიანები, უფროსები (ასაკით, ჩინით, თანამდებობით)... სათანადო კონტექსტებში მათაც თანდებულებიანი მოქმედებითის ფორმა აქვთ:

— უფროსებიდან შინ არავინა? — იკითხა მოსულმა („საქ. ქალი“).
...აეროდრომზე მაღალი ჩინის უფროსებიდან არავინ არისო (ი. იაშვილი, თარგმ.).

მოსმობილი მასალის მიხედვით, თანაბარ პირობებში ფუნქციონირებისას თანდებულებიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი კონსტრუქციის) უპირატესობა თანდებულებიან ნათესაობითთან (-ისგან-დაბოლოებიანი კონსტრუქციასთან) შედარებით, როგორც გავრცელებულობის, ისე გამოყენების სფეროს თვალსაზრისით, ეჭვს არ იწვევს.

3. თანდებულებიანი სახელი ლექსიკურად სიმრავლის სემანტიკის მქონე არსებითი სახელია.

— სათანადო კონტექსტებში -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით არის წარმოდგენილი ლექსიკურად სიმრავლის სემანტიკის მქონე არსებითი სახელთა დიდი ჯგუფი. შეიძლება დაგვესახელებინა: გუნდი (ერთი ნიშნით გაერთიანებულ ადამიანთა კოლექტივი: მიმდევრალთა, ფესბურთელთა... გუნდი), ანსამბლი, ჯგუფი, ოჯახი (ერთად მცხოვრებ უახლოეს ადამიანთა ჯგუფი), კოლექტივი, კონტინგენტი, (სამედიცინო, ტექნიკური) საზოგადოება, პერსონალი, (რიცხვთა) მიმდევრობა, სიმრავლე, წყება...

საგანთა სიმრავლე წარმოდგენილ შემთხვევაში ერთ მთლიანობად — მთელად აღიქმება, ყოველი ცალკეული საგანი კი მთელის, ერთიანის ნაწილად (შდრ.: ამ თვალსაზრისით: მთელიდან ნაწილის გამოყოფა).

მაგალითად:

ჩვენ აქ შევვებით ერთ კერძს საკითხს საკითხთა წყებებიდან (არნ. ჩიქობ.), ამ შესანიშნავი ანსამბლიდან... მსურს გამოვეყო ივერია („ლელო“). ვის გამოყოფდით გუნდიდან? („ლელო“). ასეთ დღას ყოველ ამხანაგს, რომელიც აქამდე არაფრით გამოირჩეოდა ადამიანთა უსახელო ჯგუფიდან, ...უგრძენია, როგორ აღვიქვამს მასში მზრძანებელი (თ. თარხნ., თარგმ.). ეიბოლოთ ამ მიმდევრობიდან უკვეცი წილადების ჯამი (ლ. მძინ.). ძნელია რიცხვთა უსასრულო სიმრავლიდან რომელიმე რიცხვის გამოყოფა (ა. ბენდ.).

ასევე იქნება: კოლექტივიდან, რგოლიდან, მოიერიშეთა რაზმიდან, ტექნიკური პერსონალიდან... ყურადღებას იქცევს, დამსწრე საზოგადოებრივი სიტყვა ითხოვს და მისთ.

ლექსიკურად სიმრავლის სემანტიკის სახელები (ზოგი გამთნაკლისის გარდა) სხვა შემთხვევაში თავადაც შეიძლება იყოს წარმოდგენილი მრავლობითი რიცხვის ფორმით. მაგ.: გუნდები, ანსამბლები, ჯგუფები; ოჯახები, შრომითი კოლექტივები, მოიერიშეთა რაზმები, რიცხვთა მიმდევრობები... ამ შემთხვევაში ისინი ჩვეულებრივი -ებ-იანი (იშვიათად -თან-იანი) მრავლობითის რიგში დგანან და რაიმე განსაკუთრებული პრობლემები მათთან დაკავშირებით არ იხმის — მათი ხმარება ჩვეულებრივი წესით ხდება (მაგ.: „დასახელებული გუნდებიდან ფინალში გასვლის შანსი მხოლოდ სამ გუნდს აქვს“ — „ლელო“. „ვთქალური ინსტრუმენტული ანსამბლებიდან „ივერია“ ყოველთვის გამოირჩეოდა სტაბილურობით“ — „თბილ.“).

— სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად -განთანდებულებიან მოქმედებითს იყენებს აგრეთვე -ეულ სუფიქსით ნაწარმოები ზოგი კრებითი და რიცხვითი სახელი. მაგ.: ხილუული, ბადრეული, ბოსტნეული, ტკბილეული... ასევე: სამეული, ოცეული, დიდი (შესანიშნავი) შეიდეული... და მისთ.

ზემოთ სიმრავლის გადმოცემის საში შემთხვევა განვიხილეთ: -ებ-იანი მრავლობითები, სიმრავლის სემანტიკის მქონე შესიტყვებები და ამავე სემანტიკის სახელები. სამივე შემთხვევა ნეიტრალური სიტყვათხმარებით ხასიათდება. აქ გაერთიანებულ სახელთა აბსოლუტურ უმრავლესობას ბრუნების სრული პარადიგმა აქვს, შესაბამისად, მათგან -განთანდებულებიანი ბრუნების — ნათესაო-

შითისა და მოქმედებითის ფორმათა წარმოება სირთულესთან არ არის დაკავშირებული. ამით იმის საზღვასმა გვიდოდა, რომ ენის მომხმარებელს სასურველი შინაარსის გადმოსაცემად ალტერნატიულ (ნათესაობითი თუ მოქმედებითი ბრუნვის) ფორმებს შორის შეგნებული არჩევანის გაკეთების სრული თავისუფლება ჰქონდა.

სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად -გან-თანდებულიანი ბრუნვების — ნათესაობითისა და მოქმედებითის ფუნქციონირების ფარგლები განხილული ქვეჯგუფების მიხედვით ასე წარმოგვიდგება:

საგანთა სიმრავლე გადმოცემულია:

1. სახელითა და სიმრავლის სემანტიკის მქონე მსაზღვრელი სახელებით (მაგ.: 10 ამომრჩეველი, უამრავი შემთხვევა).

ერთი და იმავე ფუნქციით დადასტურებული ორი სინტაქსური კონსტრუქციიდან გაბატონებულია თანდებულიანი მოქმედებითი (მაგ.: 10 ამომრჩევიდან ერთი, უამრავი შემთხვევიდან ერთი), იშვიათად იხმარება თანდებულიანი ნათესაობითი (მაგ.: 10 ამომრჩევლისაგან ერთი, უამრავი შემთხვევისაგან ერთი).

2. სახელის -ებ-სუფიქსიანი მრავლობითის ფორმით (მაგ.: აქციის მონაწილეები, მარილები).

გაბატონებულია (ხოლო ზოგჯერ ამ დანიშნულებით მოსახმარი ერთადერთი სინტაქსური კონსტრუქცია) თანდებულიანი მოქმედებითი (მაგ.: აქციის მონაწილეებიდან ერთი, მარილებიდან ზოგი), იშვიათად იხმარება თანდებულიანი ნათესაობითი (მაგ.: აქციის მონაწილეებისაგან ერთი).

3. ლექსიკურად სიმრავლის სემანტიკის მქონე სახელებით (მაგ.: გუნდი, ანსამბლი).

იხმარება მხოლოდ თანდებულიანი მოქმედებითის ფორმით (მაგ.: გუნდიდან, ანსამბლიდან გამოიყოფა).

დასახელებული შემთხვევებიდან მესამეს პარალელური სინტაქსური კონსტრუქცია -გან-თანდებულიანი ნათესაობითის სახით არა აქვს, თუმცა ფორმოზრევად ამას ხელს არაფერი უშლიდა. როგორც ითქვა, იხმარება მხოლოდ -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის (სახელის -იდან-დაბოლოებიანი) ფორმით (მაგ.: გუნდიდან, ანსამბლიდან გამოიყოფა).

თანაბარ პირობებში ფუნქციონირებისას (მხედველობაში გვაქვს პუნქტები 1 და 2) მოხმარების სიხშირისა და გამოყენების სფეროს მიხედვით -გან-თანდებულიანი მოქმედებითი (სახელის -იდან-დაბოლოებიანი ფორმა) დიდად სჭარბობს თანდებულიან

ნათესაობითს (სახელის -ისგან-დაბოლოებიან ფორმას). როგორც მასალიდან ჩანს, ნათესაობითიდან მოქმედებითზე ფუნქციური გადაწვევის პროცესი ფაქტობრივ დამთავრებულია, — ყოველ შემთხვევაში, მოცილვე კონსტრუქციითა ადგილი სალიტერატურო ენაში არა-ორაზროვნად უკვე გარკვეულია. თანდებულებიანი ნათესაობითის შემცველ კონსტრუქციებს, რომლებიც გამოყენების ერთეული შემთხვევებით სასიათლებიან და ფაქტობრივად მეტოქეობას ვერ უწევენ მოქმედებით ბრუნვას, გადარჩენის პერსპექტივა არ უჩანთ. რომელიმე 10 ამომრჩეველისაგან ერთი, ორისაგან ერთი, აქციის მონაწილეებისაგან ერთი და მისთ., მიუხედავად იმისა, რომ ოფიცი-ალურად დღესაც ნორმირებული მეტყველების სფეროს განეკუთვნე-ბიან, თანამედროვე სიტყვათხმარებაში სტილისტიკურად აშკარად მოქველდებულნი ჩანან. მათი გამოყენება ენაში ძირითადად ემყარება ტრადიციას და ენის მომხმარებელთა ერთი ნაწილის შეგნებულ ძალისხმევას, შეინარჩუნონ ეს ტრადიცია.

ეს დასკვნები 70—80-იანი წლების სალიტერატურო ენის მონაცემებს ემყარება. დღეს, როცა სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო კონტროლი სალიტერატურო ენაზე შესუსტებულია, ტრადიციის ამ დონეზე შენარჩუნებაც კი ვეღარ სერხდება. სიმრავლი-დან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად თანამედროვე სიტყვათ-ხმარებაში -გან-თანდებულებიან მოქმედებითს (-იდან-დაბოლოები-ან ფორმებს) ფაქტობრივად მეტოქე არ ჰყავს — იგი ამ დანიშნუ-ლებით მოსახმარი ერთადერთი სინტაქსური კონსტრუქციაა.

-გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის (-ისგან-დაბოლოებიანი) ფორმები სალიტერატურო ენაში ამავე დანიშნულებით გამოსაყენებ-ლად ფუნქციონირებულნი ფორმებია. მათი საკითხი თანამედროვე სიტყვათხმარებაში იმდენად არააქტუალურია, რომ იგი არ შეიძ-ლება სერიოზული მსჯელობის საგნად იქცეს.

III. ცალკე განვიხილავთ -თ-სუფიქსიანი მრავლობითის ფორ-მებს. სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად ისინი ფართოდ გამოიყენებიან როგორც ნეიტრალურ, ისე სტილიზებულ მეტყველებაში კონოტაციური ფუნქციით, მაგალითად:

[ლუჯია ლაბაძე იყო] უკანასკნელი მოპიკანი საქართველოს დასავლეთის დეო-დალთა კარად მყოფ ლენჩთა და ბნედიანთაგან (ყ. გამს.). სხვის არას აღძრავს ვრძნობათაგან ტაღლითა შლოთვა, თუ არა იმას, რომ მიზე შენს თუნს მკარგვინებენ (თ. ჩხეკე, თარგმ.). არც ერთს არ ეყო იმ ხელმძღვანელთაგან კაცობა, მისულად ხალხთან და უბედურება ემცნო განწირულთათვის (საქ. რესპ.). მეტოქეთაგან არც ერთი არ მოეკუთვნება ევროპული დებულების ელიტას („ახ. კომ.“). ტექნიკური სასწავლებლის კურსდამთავრებულთაგან თით-

ქმის აღარაინ დაგვრჩა („თბილ.“). მოწაფეთაგან უმრავლესობამ ნოქანდაკის პროფესია ავირჩიეთ („ახ. ივერ.“). [მან] ავსტრიელ სპორტსმენ ქალთაგან პირველმა მოიპოვა მთელი თასი („ლელო“). თვით რედკოლეგიის წევრთაგან ყველას როდი მიაჩნდა სარწმუნოდ ავტორთა მოსაზრებანი („ქელ სკოლაში“).

ზოგი ამ სიტყვათაგან სალტერატურო ენაში ფართოდ სახმარად დამკვიდრებულა („ქელ სკოლაში“). ვარაუდობენ, რომ ამ ფუნქციათაგან პირველადი უნდა იყოს თხრობითი კილოს მომავალი დროის გამოხატვა (ქსკს). სახელთაგან უმეტესად არსებითი სახელები და ნაცვალსახელებია გამოყენებული, სახელზმნათაგან კი — საწყისები და... მიმდებანი (ლ. კვაჭ.). დასახელებულ ბრუნვათაგან ჩვენს გურადლებს იქცევს ნათესაობითი და მოქმედებითი (ვ. თოფ.). ამა თუ იმ დარგში ხმარებულ ტერმინთაგან ზოგი ფართოდ არის გავრცელებული (ლ. კვაჭ.). საფიქრებელია, რომ ამ მწიგნობრულ სკოლათაგან ზოგიერთს მიიჩნეოდა საკმაოდ მტკიცედ შეზღუდებულ ენობრივი ნორმები სახსიათებდა (ზ. სარკე). განცდათაგან ერთნი მეორეთა მხრივ არიან მოტივირებული (ზ. კაკ.).

რადღენ პარადოქსულადაც უნდა ქედრდეს, აქ, უპირველეს ყოვლისა, თანდებულიანი სახელის ბრუნვის ფორმისა და ფუნქციურ-სემანტიკური ეკვივალენტის საკითხი იხმის.

1. სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად -თან-იან მრავლობითს, -უბ-იანი მრავლობითისაგან განსხვავებით, მხოლოდ ერთი — -თაგან-დაბოლოებანი სინტაქსური კონსტრუქცია აქვს. გრამატიკის საკითხებში გათვითცნობიერებული ადამიანისათვის იგი -გან-თანდებულიანი ნათესაობითია.

ალტერნატიული ფორმა -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის სახით თითქოს არც არის მოსალოდნელი — სპეციალურ ლიტერატურაში მიღებული შეხედულების თანახმად, თანამედროვე ქართულში -თან-იანი მრავლობითი, რომელსაც ბრუნების ნაკლულევანი პარადიგმა აქვს, მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით არ იხმარება. თუ ასეთი ფორმა ენაში იქნებოდა, იგი ნათესაობითს დაემთხვეოდა და ფორმობრივად მათ გამოიგვენას ვერ მოვასერებდით. ამის მიუხედავად, ანგვარი (-თან-იანი მრავლობითის მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით გამოყენების) შესაძლებლობის დაშვება საფუძველს მოკლებული არ არის.

რომელიმე მოწაფეთაგან, კურსდამთავრებულთაგან და მისთ. ჩვენთვის საინტერესო კონტექსტებში ისტორიულად რომ -გან-თან-დებულიანი ნათესაობითი ბრუნვის ფორმებია, სადავო ვერ იქნება. ისიც ფაქტია, რომ ბევრისათვის ის დღესაც უკრიტიკოდ ნათესაობითია. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამართლება არ ექნებოდა მის ასე ფართოდ და მრავალმხრივ მოხმარებას და განსაკუთრებით კი იმათი მხრიდან, ვისაც პროფესიულად თუ სამსახურებრივად აქტი-

ური შეხების წერტილები აქვს სალიტერატურო ენასთან. ეს ფორმები ხომ საუკეთესო საშუალებაა ნორმატიული თვალსაზრისით საჭიჭიანო -გან-თანდებულებიანი მოქმედებებითისაგან (-იდან-დაბოლოებიანი ფორმებისაგან) თავის დასაცავად.

და მაინც, -თ სუფიქსით მრავლობითის წარმოების წესიდან გამომდინარე, ალტერნატიულ ფორმათა უქონლობის გამო. დაბეჯითებით ვერ ვიტყვი, რომ ნათესაობითი ბრუნვა -თანინი მრავლობითის მქონე სახელებთან ინარჩუნებს თავის პოზიციებს. დღეს, ნათესაობითიდან მოქმედებითზე მასობრივი ფუნქციური გადაწევის პირობებში, საფუძველს მოკლებული არ იქნებოდა დაგვეშვა შემოსენებულ ფორმათა მოქმედებითი ბრუნვის მნიშვნელობით გამოყენების შესაძლებლობაც. რომელიმე -თაგან-დაბოლოებიანი ფორმა ამ შემთხვევაში ომოფორმა იქნებოდა და, კონტექსტის მიხედვით, მას ნათესაობითის მნიშვნელობაც ექნებოდა და მოქმედებითისაც. მაგ.: „წინაპართაგან (= წინაპრებისგან, წინაპრების მიერ) ნასათუთარი ენა, მამული, სარწმუნოება“, ერთი მხრივ, და „წინაპართაგან (= წინაპრებიდან) წავიდა ყველა“. მეორე მხრივ.

რა გვადლევს ასეთი ვარაუდის დაშვების უფლებას?²¹.

ა. თეორიულად ასეთი ვარაუდის დაშვების შესაძლებლობას იძლევა ძველი ქართულის მასალა, მეცნიერულად შესწავლილი და დამუშავებული. რომელიც ადასტურებს ნათესაობით-მოქმედებითის გენეტურ და ფუნქციურ ერთიანობას და კონტექსტში მათ შეუზღუდავ მონაცვლეობას²²;

ბ. ეს ვარაუდი არ ეწინააღმდეგება -თ სუფიქსით სახელთა წარმოების წესს. -თ ისტორიულად მხოლოდ სიმრავლის მაწარმოებელია და არა საკუთრივ რომელიმე კონკრეტული ბრუნვის ფორმისა. ამა თუ იმ ბრუნვის ფორმად მისი კვალიფიკაცია კონტექსტური მონაცემების საფუძველზე ხდება ფორმათა ჩანაცვლების საშუალებით.

²¹ ქვემოთ გამოთქმული მოსაზრებანი ზოგადად გამოსვლითობის ფუნქციის მქონე -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითისა და მოქმედებითის ურთიერთმიმართებას ეხება. ფუნქციონირების ეს სფერო, როგორც საერთო სისტემის ერთ რგოლს, თეორიულად ჩვენთვის საინტერესო სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე კონსტრუქციებსაც მოიცავს.

²² ვრცლად ამის შესახებ იხ. ი. იმნაიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 215, 713-714.

გ. იმ სამ ბრუნვას (მოთხ., მიც., ნათ.), რომელთა ფუნქციონაც შეიძლება ახალ ქართულში -თანინი მრავლობითის მოხმარება, ძველი ქართულისათვის მოქმედებითი და ვითარებითი ბრუნვის ფორმებიც ემატება. ძველ ქართულში გამოვლენილია საკუთრივ -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის ხმარების შემთხვევები. მაგ.: „იწყე უკანაჲსკნელთაგან (= დაიწყე უკანასკნელებით, უკანასკნელებიდან) ვიდრე პირველთამდე“ (მ 20, მ C)²³. ამ ფორმათა გამოყენების შესაძლებლობას ახალ ქართულში ადასტურებს „ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონიც“²⁴. ე. ი. პოტენციურად ენას აქვს შესაძლებლობა საჭიროების შემთხვევაში -თანინან მრავლობითთან გააცოცხლოს -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის ფორმები;

დ. აღარაფერს ვამბობთ ისეთი -თაგან დაბოლოების მქონე ფორმების შესახებ, რომლებიც ძველსავე ქართულში ნათესაობითიც შეიძლებოდა ეოფილიყო და მოქმედებითიც. მაგ.: ვეფხისტყაოსნის კბილთაგან („კბილთაგან ელვა ჰკრთებოდა“) შეიძლება გავიგოთ როგორც კბილებისაგან, ისე კბილებიდან²⁵. უფრო ზუსტად, ენის განვითარების ერთ, ადრინდელ საფეხურზე მას ნათესაობითის მნიშვნელობა ჰქონდა, უფრო გვიანდელზე — მოქმედებითისა.

ამ ფორმათა შემკვიდრებებს თანამედროვე ქართულში მხოლოდ თანდებულიანი მოქმედებითის მნიშვნელობა აქვთ. მაგ.: „ცრემლმა იწვიმა გიორგის თვალთაგან“ (კ. გამს.). ასევე: „და გადმოსჩქეფს გულმოკლულ ვაჟს თვალთგან ცრემლთა მდუღარება“ (გ. ტაბ.). თვალთ(ა)გან დასასვლელზე მაგალითებში -გან-თანდებულიანი მოქმედებითებია (= თვალებიდან);

ე. დასმული საკითხისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტს, რომ სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე -თაგან-დაბოლოებიანი ფორმები კონტექსტში -ებ-იანი მრავლობითის -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის (და არა ნათესაობითის!) ფორ-

²³ ი. იმნაიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 272—276; თ. შარაძენიძე, -თა ლექსიკონი მრავლობითი მოქმედებითისა და ვითარებითი ბრუნვებში: სახელის ბრუნვების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, თბ., 1956, გვ. 273.

²⁴ ბ. ჭორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ., 1956, გვ. 182 (მაგალითს ლექსიკონიდან არ ვიმოწმებთ, რადგან კონტექსტის უქონლობის გამო მისი მნიშვნელობის ცალსახად გაგება გამორიცხულია).

²⁵ თ. შარაძენიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 278.

მებს ენაცვლებიან (შდრ. ამ თვალსაზრისით: წინაპართაგან და წინაპრებიდან, მოწაფეთაგან და მოწაფეებიდან, კურსდამთავრებულთაგან და კურსდამთავრებულებიდან და მისთ. სათანადო კონტექსტებში).

თუ გავისხენებთ, რომ -თანთან ფორმათა გრამატიკული და სემანტიკური კვალიფიკაცია კონტექსტურ მონაცემებზე დამყარებით-ებ-იანი მრავლობითის ფორმებით ჩანაცვლების საშუალებით ხდება, საფუძველს მოკლებული არ იქნებოდა დაგვეშვა, რომ საკმე ვაკაქს მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებთან²⁶.

მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობა ენაში იმფორმათა დაშვებას ემყარება, ხოლო:

ა. ტრადიციულ სიტყვათსმარებაში ჩვენთვის საინტერესო ფუნქციით უპირატესობა ნათესაობით ბრუნვას ენიჭება (-თანთან მრავლობითის სახით კი საკმე არქაულ, შესაბამისად, ტრადიციულ წარმოებასთან ვაკაქს);

ბ. -თაგან დაბოლოებაში პირველყოფილი, ფონეტიკურად უცვლელი სახით წარმოდგენილი -გან თანდებული ასევე ტრადიციულად აშკარად ნათესაობითი ბრუნვის ილუზიას (და არა მარტო ილუზიას!) ქმნის (მოქმედებითი ბრუნვა თანამედროვე ქართულში -იდან დაბოლოებასთან ასოცირდება);

გ. ენაში არსებობს -თაგან-დაბოლოებიან ფორმათა საზიარო სემანტიკის მქონე -გან თანდებულით ნაწარმოები -თანთან მრავლობითის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმები (მაგ.: შეცნიერთაგანი, მოკედათაგანი, ბურჯთაგანი და მისთ. ტიპისა), თავს შევიკავებთ -თაგან-დაბოლოებიან ფორმათა მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებად მიჩნევისაგან და მათ ტრადიციულად ნათესაობითი ბრუნვის ფორმებად დაკტოვებთ (თუმცა კიდევ ერთხელ შევნიშნავთ, რომ ამ ფორმათა მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებად მიჩნევას თეორიულად წინ არაფერი უდგას).

ამგვარ მსჯელობას იმითაც ვამართლებთ, რომ ნათესაობითად თუ მოქმედებითად ამ ფორმათა კვალიფიკაცია საბოლოო შედეგის

²⁶ სხვა სემანტიკურ ვარმოცვაში იგივე -თაგან- დაბოლოებიანი ფორმები, როგორც ზემოთ ითქვა, შეიძლება ნათესაობითის ფუნქციითაც იხმარებოდეს. მაგ.: მტერთაგან (= მტრებისგან, მტრების მიერ) შევიწროებული, შვილთაგან პატივყარი, დედათაგან დატყობილ და მისთ. ხაზგასმული ფორმები ამ შემთხვევაში ლოკალურად მოქმედის, აენსის ფუნქციას ასრულებენ და, ცხადია, ნათესაობითის ფორმით არიან წარმოდგენილი.

მიხედვით არაფერს არ ცვლის. როგორც ზემოთ არაერთგზის ითქვა, აქ მთავარი და გადამწყვეტი ისაა, რომ ეს ფორმები დღეს კონტექსტში მოქმედებითი (და არა ნათესაობითი, როგორც ეს არცთუ შორეულ წარსულში იყო) ბრუნვის ფორმებს ენაცვლებიან და მათი მნიშვნელობით იხმარებიან²⁷. თანამედროვე სიტყვათხმარებაში ფუნქციური ეკვივალენტები წინაპართაგან/წინაპრებიდან (და არა წინაპართაგან/წინაპრებისაგან) ფორმები არიან.

2. რამდენადაც -ებ და -თ გრამატიკული მრავლობითობის საწარმოებელი სინთნიმური აფიქსებია, ბუნებრივია დაიცვას ჩვენთვის საინტერესო მნიშვნელობით იმ ფორმათა ურთიერთმიმართების საკითხი, რომლებიც ამ აფიქსებით არიან ნაწარმოები. როგორც უკვე არაერთგზის ითქვა, ზემოთ წარმოდგენილ საილუსტრაციო მასალაში -თანაანი მრავლობითის საზვასმული (-თაგან-დაბოლოებიანი) ფორმები -ებ-იანი მრავლობითის -გან-თანდებულაინი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი) ფორმებს ენაცვლებიან, მათი ფუნქციური ეკვივალენტები არიან. მხედველობაში გვაქვს მწიგნობრულ სკოლათაგან და მწიგნობრული სკოლებიდან, მოწაფეთაგან და მოწაფეებიდან, კურსდამთავრებულთაგან და კურსდამთავრებულებიდან და მისთ. ფორმათა მონაცვლეობა სათანადო კონტექსტებში.

ამგვარ მონაცვლეობას შეიძლება ხელი შეუშალოს, ერთი მხრივ, იმ ფაქტმა, რომ -თ არქაულობისა და ზოგ თანხმევანთან ფონეტიკურად შეუთავსებადობის გამო ყველა ფუძისაგან რიცხვის ფორმას ვერ აწარმოებს და, მეორე მხრივ, სტილისტიკურმა ფაქტორმა, რომელიც მთლიანად -ებ და -თ აფიქსთა ფუნქციონირების სფეროებით და სალიტერატურო ენაში მათი ადგილით არის შეპირობებული.

-ებ სტილისტიკურად ნეიტრალური ფორმანტია, -თ — სტილისტიკურად შეფერილი, თუმცა სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად ამ უკანასკნელის (-თ ფორმანტის) გააქტიურება სწორედ ნეიტრალურ სიტყვათხმარებაში მოხდა -იდან-და-

²⁷ ამ თვალსაზრისით ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ ტრადიციული სიტყვათხმარებით შემავრებული ერთი სტრუქტურული გამოთქმის ალიგავა პირობისაგან მიწისა“ (მაგ.: „ქართაგენი ალიგავა პირობისაგან მიწისა“ — ძვ. მსოფ. ისტ.). კარგად გამოკვეთილ ნათესაობითი ბრუნვის ფორმას თანამედროვე ქართულში ერთადერთი — -გან-თანდებულაინი მოქმედებითის მნიშვნელობა აქვს.

ბოლოებიან ფორმათაგან თავის დასაცავად. როგორც მოსახმარად მარტივ, სემანტიკურად ნათელ და გამჭვირვალე ფორმებს, ზუსტ მეცნიერებათა წარმომადგენლები, ჩვენთვის საინტერესო ფუნქციით, უპირატესობას — ებ-იან მრავლობითებს ანიჭებენ. ჰუმანიტართა სიმპათიები კი, თუ მასალა არჩევანის საშუალებას იძლევა, აშკარად — თანიან ფორმათა სასარგებლოდ იხრება.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ — თანიანი მრავლობითები ნეიტრალურ სიტყვათსმარებაშიც კი წიგნურობისა და არქაულობის ელფერს ატარებენ. აღარაფერს ვამბობთ ისეთ შემთხვევათა შესახებ, როცა ეს უკანასკნელი სხვა ენობრივ და სტილურ საშუალებებთან ერთად საზგასმული მაღალფარდოვნებისა და არტისტიზმის სტილისტიკური ეფექტის შესაქმნელად არიან მოხმობილი (მაგ.: „უ ა ზ ნ ო თ ა გ ა ნ მ ე პ ი რ ვ ე ლ შ ა ი ტ ა ლ ი უ რ ა დ ა ვ ა ს მ ი ა ნ ე ე ო ლ ი ი ს სა გ ა ლ ბ ე ლ ნ ი“ — თ. ჩხენკ., თარგმ.) და ამ დანიშნულებით მოსახმარ ერთადერთ ფორმებად რჩებიან.

კიდევ ერთი სემანტიკური ნიუანსი:

სინონიმური (მოწაფეთაგან / მოწაფეებიდან, კურსდამთავრებულთაგან / კურსდამთავრებულებიდან) ფორმებით შედგენილ კონსტრუქციებს შორის სტილისტიკურის გარდა სემანტიკური სხვაობაც უნდა იყოს. კერძოდ: თანდებულიანი ნათესაობითის (-თავანდაბოლოებიანი ფორმის) შემცველი კონსტრუქციით თითქოსდა სიმრავლის წევრის (როგორც სიმრავლეში შემავალი დამოუკიდებელი თვლადი ერთეულის) აქცენტირება უნდა სდებოდეს, თანდებულიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი ფორმის) შემცველი კონსტრუქციით კი — თავად სიმრავლისა (აქ სიმრავლე აღიქმება გაუდიფერენცირებლად — მთლიანობად, მსგავსი საგნების ერთობლიობად, თავად საგანი კი — მთლიანობის, ერთობლიობის შემადგენელ ნაწილად).

-თავან-დაბოლოებიან ფორმათა ასეთი გაგება ნასაზრდოები უნდა იყოს ამავე დაბოლოების შემცველი ისეთი კარგად გამოკვეთილი სემანტიკის მქონე ლექსიკური ერთეულებით, როგორცაა მეცნიერთაგანი, მოკვდავთაგანი, ბურჯთაგანი და მისთ. (ნიშნავს ერთს, ერთ-ერთს სახელის ფუძით აღნიშნულ სიმრავლეში).

-იდან-დაბოლოებიანი ფორმების შემოაღნიშნული გააზრებისათვის კი ხელი უნდა შეეწყო გუნდიდან, ანსამბლიდან გამოიყოფა ტიპის შესიტყვებებს, რომელთა სახელად ნაწილშიც საგანთა თვლადი სიმრავლე (სახელის ფუძეში ლექსიკურად თავისთავად ნაგუ-

ლისსმები და ხელშესახები) კონკრეტულ შემთხვევაში იჩრდილება ამ უკანასკნელთა (თვლად საგანთა) ერთობლიობად — გუნდად, ანსამბლად... აღქმის გამო, ზემოთ მოხმობილი მასალის მიხედვით ენაში ძალზე სწორად წარმოიქმნება იმის საჭიროება, რომ საგანთა სიმრავლე არა მარტო მრავალი საგნის უბრალო კრებულად, არამედ თვისებრივად ახალ სიდიდედ — მრავალთა ერთიანობად, სწორედ სიმრავლედ იქნეს გაგებული. ასე გაგებული სიმრავლიდან (ერთის, ზოგის, მრავლის...) გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად თანდებულიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი) ფორმა ჩვენ საესებით გამართლებულად გვესახება.

შდრ. ამ თვალსაზრისით: მოწაფეთაგან (= ცალკეული მოწაფეებისაგან შემდგარი სიმრავლიდან) გამოიყოფა და მოწაფეებიდან (= „მოწაფის“ ნიშნით გაერთიანებული სიმრავლიდან) გამოიყოფა.

ასე რომ, ენაში შეინიშნება ცდა ორი სხვადასხვა სისტემის — -ებ-იანი და -თან-იანი მრავლობითების სინონიმურ ფორმათა სემანტიკურად გამიჯვნისა და ამით ნეიტრალურ სიტყვათხმარებაში არსებული პარალელიზმის თავიდან აცილებისა.

3. ალტერნატიულ ფორმათა უქონლობის გამო ოდინდელი ვითარებაა შემორჩენილი და, შესაბამისად, -გან-თანდებულიანი ნათესაობითის ფორმით იხმარებიან (თუმცა ეს უკანასკნელი კონტექსტში სახელის -იდან-დაბოლოებიანი ფორმის ფუნქციას ასრულებენ) სიმრავლის სემანტიკის მქონე პირის ნაცვალსახელები ჩვენგან, თქვენგან სათანადო კონტექსტებში. მაგალითად:

ჩვენგან (= ჩვენი თანატოლებიდან) შენ გერგო ლიდერად ყოფნის პატივი („ახ. ივერ.“). მოითათბირეთ, თქვენგან (= თანამებრძოლებიდან) ორი მოხალისე იქნება სავირო („ქალთა გაზ.“).

მესამე პირის (ჩვენებითი) ნაცვალსახელების ამათგან, მათგან ფუნქციით კი ენაში აქედან ზმნისართიც იხმარება (შუენიშნავთ, რომ მოცემულ კონტექსტებში აქედან ზმნისართი თავდაპირველი სივრცობრივი მნიშვნელობისაგან დაცლილია). მაგალითად:

ქართულ ზეპირ მეტყველებაზე დაყრდნობა უამრავ საკითხს აჩენს. ამათგან ჩვენ მხოლოდ ზოგიერთს ვეხებით (ლ. კვანტა). იგი შედგება 13 კომპიუტერისაგან (ამათგან ერთი მასწავლებლისაა, დანარჩენი 12 — მოსწავლისა) („თბილ.“). მათი რიცხვი 1110 კაცს შეადგენს. მათგან ყველაზე მეტია ოცდაათ წლამდე ახალგაზრდა („თბილ.“). გეოგრაფია ისწავლება შვიდი წიგნით. მათგან მხოლოდ ორია ქართულად შედგენილი (ქსკს).

ომის დაწყების დღიდან ერაცმა 54 რაკეტა დაუშინა საუდის არაბეთს და ისრაელს. აქედან 33 რაკეტა ჰაერშივე გაანადგურა რაკეტსაწინააღმდეგო სისტემა

„პატრიოტმა“ („საქ. რესპ.“). მარტო გაქული კვირის მანძილზე თბილისში 16520 კაცი დაავადდა. აქედან 134 მოსპილადღებულა („კომ.“). გრამატიკა... შეიცავს 133 გვერდს. აქედან 58 გვერდი ლექსიკონია (ქსკ).

მოყვანილი მაგალითების მიხედვით²⁸, ცხადია, ამათგან და მათგან ფორმათა მართებულობის საკითხი სალიტერატურო ენის დვალსაზრისით არ იხმის. არც აქედან უნდა იყოს უარსაყოფი ფორმა. იგი განსხვავებული შინაარსობრივი ნიუანსით უნდა უპირისპირდებოდეს ამათგან, მათგან ფორმებს. ჩვენი აზრით, მათ შორის ისეთივე მიმართება უნდა იყოს, როგორც სახელის -თავანდა -იდან-დაბოლოებიანი ფორმებისათვის ვივარაუდეთ. კერძოდ, ამათგან, მათგან ნაცვალსახელებით სიმრავლის წევრის აქცენტირება უნდა ხდებოდეს, აქედან ზმნისართით — თავად სიმრავლისა.

თუ ჩვენი ვარაუდი არ არის მოკლებული რეალობას, მაშინ სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად ნათესაობითი (ამათგან, მათგან) და მოქმედებითი (აქედან) ბრუნვის ფორმათა ერთმანეთის გვერდით და თანაბარი უფლებით ფუნქციონირება სალიტერატურო ენის პოზიციით მისაღები და გამართლებული უნდა იყოს.

ამრიგად, ზემოთქმულიდან გამომდინარე, როცა საგანთა სიმრავლე გადმოცემულია არქაული -თ სუფიქსით, სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მნიშვნელობით იხმარება ტრადიციულ ნათესაობითი ბრუნვის -თავანდაბოლოებიანი ფორმა (მაგ.: დედათავან, ფუნქციათავან ერთ-ერთი).

-თანინი მრავლობითის ბრუნების პარადიგმატული რიგის ნაკლულევანებისა და, შესაბამისად, ალტერნატიულ (მოქმედებითი ბრუნვის) ფორმათა უქონლობის გამო დასახელებული ფუნქციით ნათესაობითი ბრუნვის სმარების უპირატესობის ან პოზიციის შენარჩუნების საკითხი აქ, ცხადია, არ იხმის — ერთი ბრუნვის ფორმის (ნათესაობითის) არსებობის პირობებში შესარჩევი არაფერია. ეს არის აუცილებლობით შეპირობებული ფორმა, რომელიც თანამედროვე ქართულში იმავე მნიშვნელობით იხმარება და იმავე

²⁸ სალიტერატურო ენაში არცთუ იშვიათად ზემოთ დასახელებულ კონტექსტებში მათგან, ამათგან, აქედან ფორმათა გვერდით შორის თანდებულთ შედგენილი მათ შორის კონსტრუქციაც გვხვდება. როგორც განსხვავებული შინაარსობრივი ნიუანსის მქონე კონსტრუქცია (ამ უკანასკნელთ სიმრავლეში მყოფობის სემანტიკა გადმოიცემა), იგი ამჯერად ჩვენი ინტერესების სფეროში არ შეჰოდის.

ფუნქციას ასრულებს, რასაც -ებ-იანი მრავლობითის -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი) ფორმა: დედა-თაგან, ფუნქციათაგან ერთ-ერთი და დედებიდან, ფუნქციებიდან ერთ-ერთი ფუნქციურ-სემანტიკური ეკვივალენტები არიან.

საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არ არის პარალელში ერთი სისტემის შიგნით (მაგ.: დედებისაგან / დედებიდან ერთ-ერთი ტიპისა). ეს არის ორი სხვადასხვა სისტემის — ებ-იანი და -თან-იანი მრავლობითების სინონიმურ ფორმათა პარალელური სმარება, შემავარგბული ფუნქციონირების საკუთარი სფეროებით (ერთი მხრივ, ნეიტრალური და, მეორე მხრივ, კონოტაციური სიტყვათსმარებით).

სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად ეს ორი სინტაქსური კონსტრუქცია, რომლებიც გაბატონებულია თანამედროვე სიტყვათსმარებაში, გამოყენების სფეროების შესაბამისად ერთმანეთს ავსებს.

IV. თუ შევაჯამებთ ყოველივე იმას, რაზედაც ზემოთ იყო საუბარი, შეიძლება ითქვას, რომ სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის გადმოსაცემად თანამედროვე ნეიტრალურ სიტყვათსმარებაში ძირითადი და გაბატონებული სინტაქსური კონსტრუქციები -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი) ფორმით შედგენილი კონსტრუქციებია. ამგვარ ვითარებას გვიჩვენებენ:

1. სიმრავლის სემანტიკის მქონე სახელები (მაგ.: გუნდიდან, ანსამბლიდან გამოიყოფა).

2. სიმრავლის სემანტიკის მქონე შესიტყვეებები (მაგ.: 10 ამომრჩევილიდან ერთი, უამრავი შემთხვევიდან ერთი).

3. -ებ-სუფიქსიანი მრავლობითები (მაგ.: აქციის მონაწილეებიდან ერთი, მარჩილებიდან ზოგი).

ამავე ფუნქციის მქონე -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის (-ისგან-დაბოლოებიანი) ფორმათ შედგენილი კონსტრუქციები, რომელთა მოსმარება ენაში ძირითადად ენობრივ ტრადიციას ემყარება, სერიოზულ მეტოქეობას ვერ უწევს -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიან) ფორმებს. 10 ამომრჩევილისაგან ერთი, უამრავი შემთხვევისაგან ერთი, აქციის მონაწილეებისაგან ერთი, ორისაგან ერთი და მისთ. თანამედროვე ქართულში სტილისტიკურად მოძველებული ფორმებია.

ალტერნატიული (მოქმედებითი ბრუნვის) ფორმის უქონლობის გამო -გან-თანდებულებიანი ნათესაობითის (-თაგან-დაბოლოებიანი) ფორმით შედგენილი კონსტრუქციები „ინარჩუნებენ პოზიციას“ არ-

ქაულ -თანთან მრავლობითთან (მაგ.: დედათაგან, ფუნქციათაგან ერთი). ეს უკანასკნელნი, როგორც არქაული წარმოების ფორმები, უპირატესად სტილისტიკურად შეფერილ კონტექსტებში იღებენ მონაწილეობას, და სწორედ ამ ნიშნით უპირისპირდებაან -ებ-იანი მრავლობითის -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის (-იდან-დაბოლოებიანი) ფორმებს²⁹.

ჩვენ საკამათოდ არ ვხდით -თანთან მრავლობითის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმებს (აქ, ერთი ფორმის არსებობის პირობებში, შესარჩევი არაფერია) და აქცენტს ვაკეთებთ ისეთ შემთხვევებზე, როცა ენაში რეალურად (ან თეორიულად) დადასტურებული ორი ალტერნატიული ფორმიდან — -გან-თანდებულიანი ნათესაობითიდან (მაგ.: ორისაგან ერთი) და -გან-თანდებულიანი მოქმედებითიდან (მაგ.: ორიდან ერთი) შეგნებული არჩევანი მოქმედებითი ბრუნვის სასარგებლოდ კეთდება. სალიტერატურო ენაში სწორედ ასეთი არჩევანი გაკეთდა.

ეს ფაქტი არ არის შემთხვევითი ხასიათისა. იგი სავსებით შესაბამეა ძველსავე ქართულში ჩასახულ საერთოენობრივ ტენდენციას, რომელიც ერთი — მოქმედებითი ბრუნვის ფარგლებში გამოხვლითობის ფუნქციის თავმოყრა-კონცენტრირებასა და, შესაბამისად, -გან თანდებულის ერთ — მოქმედებით ბრუნვასთან დამკვიდრებას გულისხმობს.

ამ თვალსაზრისით ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს მეგრულის ჩვენება. სპეციალურ ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ მეგრულის დამორებითი (დაწყებითი) ბრუნვის ფორმით (ეს უკანასკნელი კი ქართულის -გან-თანდებულიანი მოქმედებითის ფუნქციური ეკვივალენტია), ადგილისა და დროის გარემოებების გარდა, -გან-თანდებულიანი პირმიუმართავი (უბრალო) დამატებებიც გადმოიცემა³⁰.

ასე რომ, ის ფუნქციები, რომლებიც ქართულში -გან-თანდებულიან ბრუნვებზე — ნათესაობითსა (ობიექტურ მიმართებათა გა-

²⁹ შლრ. ამ თვალსაზრისით: „თქვენ შესაძლებლობა გაქვთ გაეცნოთ ერთ-ერთს იმ ნეტარსუნებულ დედათაგან, ვინც პირნათლად მოიხადა ვალაქეყნისა და ერის წინაშე“ („საწ. ქალი“) და „შეკრების მონაწილე ახალგაზრდა დედებიდან ბევრს დიღხანს ემახსოვრება ეს საღამო და მისი მშვენიერი დიასახლისი“ („სოფლ. ცხოვრ.“).

³⁰ ა. ლომთაძე, დამორებითი ბრუნვის შესახებ მეგრულში: მაცნე, № 4, 1973, გვ. 120; ა. კიზირია, მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, თბ., 1982, გვ. 165, 249.

მოსატყა) და მოქმედებითზე (ლოკალურ და დროულ მიმართებათა გამოსატყა) არის განაწილებული, მეგრულში ერთ — დაშორებით (დაწყებით) ბრუნვაშია თავმოყრილი.

ნათესაობითიდან მოქმედებითზე ფუნქციური გადაწვევის პროცესი მეგრულში, როგორც ჩანს, თავის ლოგიკურ დასასრულამდე მივიდა. ეს ქართულში ამჟამად მიმდინარე პროცესების ერთობ შორეული პერსპექტივაა.

ჯერჯერობით კი სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე -გან-თანდებულებიანი მოქმედებითის ფორმები, მიუხედავად იმისა, რომ ამ დანიშნულებით მოსახმარი ერთადერთი ფორმებია სალიტერატურო ენაში, სპეციალისტთა ყურადღების მიღმა რჩებიან. სანიშნოდ დავიმოწმებთ -გან თანდებულის ფუნქციურ დახასიათებას უახლესი საენათმეცნიერო ლიტერატურის ორი ავტორიგეტული ნაშრომიდან:

1. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (ერთტომეული, თბ., 1986): „გან თანდებუდი დაერთვის ნათესაობით ბრუნვას და წინამავალ სახელთან ერთად უპასუხებს კითხვებზე: ვისგან? რისგან? ამხანაგისაგან წერილი მიიღო“ (გვ. 122). „-იდან რთული დაბოლოება, მიღებული -ით მოქმედებითი ბრუნვის დაბოლოებისა და -გან თანდებულისაგან; დაერთვის სახელს და მასთან ერთად უპასუხებს კითხვაზე: საიდან? წერილი მივიღე სოფლიდან. — მატარებელი გამოვიდა სადგურიდან. — ლექსი გადამოწერა წიგნიდან“ (გვ. 245).

2. ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მორფოლოგიური ელემენტების ლექსიკონი (თბ., 1988): „გან თანდებუდი დაერთვის ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებს. მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანთან იცვლება ფონეტიკურად. აღნიშნავს გამოსვლითობას: ნათესაობით ბრუნვასთან — შინაგანს, თვისებრივს: მეგობრ-ის-გან // მეგობრ-ის-ა-გან, საქმ-ის(ა)-გან..., მოქმედებით ბრუნვასთან — გარეგანს: სახლ-ი-დან (< სახლ-იდ-გან < სახლ-ით-გან). პირველ შემთხვევაში უბრალო დამატებაა, მეორე შემთხვევაში — ადგილის გარემოება“ (გვ. 74).

-გან თანდებულის ფუნქციურ დახასიათებას, რომელიც ბოლო დრომდე დომინირებს სპეციალურ ლიტერატურაში, საბოლოოდ საკონტროლო კითხვების დასმასა და თანდებულებიანი სახელის წინადადების წევრად გააზრებამდე მიყვავართ. ეს კი ფაქტობრივად არის „მოჯადოებული წრე“, ჩინი, რომელშიც სიმრავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე ფორმებისათვის ადგილი არ რჩება, რადგან

შათვის ტრადიციულად გაგებული საიდან? კითხვაც უცხო და შეუთავსებელია და ის სინტაქსური ფუნქციაც ადგილის გარემოებისა, რომელიც -გან-თანდებულიანი მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებისათვის არის იმთავითვე დაკანონებული.

ზემოთ დასასკელებული ფორმები გამოინაკლის არ წარმოადგენს. ენაში მრავლად მოიპოვება მსგავსი წარმოების ისეთი ფორმა, რომელიც სპეციალურ ლიტერატურაში -გან-თანდებულიანი ბრუნვების — ნათესაობითისა და მოქმედებითის სადიფერენციაციოდ შემოთავაზებულ ყალიბში ვერ თავსდება, მაგრამ ამჯერად წვენი მსჯელობის საგნით შემოვიფარგლებით და მათზე ყურადღებას არ გავამახვილებთ.

წინამდებარე ნაშრომი სიმზავლიდან გამოყოფის სემანტიკის მქონე -გან-თანდებულიან კონსტრუქციებს ეძღვნება. ჩვენ ზემოთ ვიმსჯელებთ იმის შესახებ, თუ რა იყო ისტორიულად, რა არის დღეს და რა პერსპექტივები ჩანს სამომავლოდ — კერძოდ, რამდენად შეესაბამება ეს ფორმები პრობლემის განვითარების საერთო-ენობრივ ტენდენციებს. სამუშაოს შემდგომ ეტაპზე საჭირო იქნება ამ ფორმათა კვალიფიკაცია ნორმატიული თვალსაზრისით, უფრო ზუსტად, შათვის იმ ადგილის დაკანონება, რომელიც მათ, როგორც ენის განვითარების საერთო კანონზომიერებით შეპირობებულ ფორმებს, სალიტერატურო ენაში ისედაც მოპოვებული აქვთ. ფაქტობრივ, საჭირო იქნება ნორმისა და ენაში არსებული რეალური ვითარების შესაბამისობაში მოყვანა.